

КИСТЭЭМЭЭ ЭН НАМЧЫ ТАПТАЛГЫН...

СОДЕРЖИТ
НЕЦЕНЗУРНУЮ
БРАНЬ

Анатолий Кириллин
Tolicus

18+

ДьолуКуус Анатолий Кириллин

Кистээмэ эн намчы тапталгын

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=72798656

SelfPub; 2025

Аннотация

Эдэр ааптар кэпсээннэригэр киэнг эйгэ араас арангата: олох-дьаһах, мүччүргэннээх сырыы, түбэлтэ көстүүлэрэ уонна таптал сыһыаннара ойууланар.

«Кистээмэ эн намчы тапталгын» сэхэнигэр эдэр дьон куоракка олорон куһаҕан быһыыга-майгыга эриллэллэрэ, таптал сыһыана, олох иһин туруулаһыы – барыта биир кэлимсэ детектив буолан сэхэргэнэр.

Ааҕааччы киэнг арангатыгар, сааһын сиппит дьонго ананар.

Содержание

Сиппэтэх сүрэх	4
Балаҕаннаах балыксыттара	24
Былыргыттан быраһаай	31
Бассаап	68
Гамма	78
Дьол	94
Конец ознакомительного фрагмента.	100

ДьолуКуус Анатолий Кириллин Кистээмэ эн намчы тапталгын

Сиппэтэх сүрэх

Бүгүн халлаан сылаас. Мап-манган кылбачыйар хаар сар-сыардаангны күн уотугар сыламныы сытара астыгын!

Омос көрдөххө, кыырпах алмааһы саккыраппыт кэриэтэ, хаар үрдэ эрэ барыта кустук өнгүнэн оонньуур, дырибиниир. Хайа бэйэлээх киһи бу үтүө кэмнэ таһырдыаттан арабыа суоҕай? Ким кыахтаах уонна көрдөөх, хайыһар кэтэн, хаар кырсын устун тыалы сырса дайыа, ким барбах чараас куппай кэтэн, этин сааһын аһан, ыллыгы батыһа дьаарбайыа.

Андрей бу үтүөнэн сағаламмыт күнү түннүгүн аттыгар туран көрүстэ. Туохха эрэ олус ымсыырбытты олбуорун кэннигэр көстөр ойууру одуулуур, быһыыта, араас санаалар үөрдэн, ол быһыгар хомотон да ааһаллар.

Уол куттубут кофетын ситэри испэккэ одуулаан турбут түннүгүн анныгар ууран кэбистэ, сып-сап таһырдыа ынахта-

рын ыыталыы табыста. Кини эбиэккэ диэри хотонуттан арах-пат – бастаан отун бэлэмниир, онтон сүөһүлэрин таһаартыа, кэлин саабын күрдьэн, ыраастаан таһыгар таһааран балбаахтыа.

Иллэрээ күн иккис бургунастара ньирэй бэлэхтээтэ, оҕустаммыт. Инньэ гынан хотонно икки ынабы уулатар-аһатар. Түбүк үөһэ түбүк.

Мэлдьи да буоларын курдук, ийэтэ үлэтиттэн кэлэн аһылык бэлэмнии сылдыар кэмигэр, уол хотонуттан бүтэн киирдэ. «Сарсыарда аһаан тахсыаххын, нокоо, харыаннаах аһылыгы таах хаалларангын...» – диэн ийэ киһи уолун мөҕөр-этэр. «Бөтөскө бэриллиэ, ыт иһитигэр кутан кэбис ээ», – уол хоруйдуу оҕуста. Ийэтэ өссө өһүргэннэ. Буһарбыт аһылыгын сөбүлээбэккэ ыт аһылыгар тэнниир быһыылаах дии санаата. Кыһырбычча иһитин-хомуоһун төлө тутуох курдук. Уол сэрэйдэ эрээри, сарсыарда аппетит суох, аһылык кыайан киирбэт диэн уһарытан эппэтэ. Хаһан сарсыарда аһаабытыгар дылы, мэлдьи хаалбыт аһылыгы тута ыкка таһааран биэрэр этэ, бүгүн умнан кэбиспит. «Чэ, кыһыраар буоллаххына кыһыр ээ...» – диэтэ уонна хоһугар ааһа турда.

Ийэтэ Андрейка диэн сөбүлээн ааттыыр уола быйыл санга сүүрбэтин туолла. Иллэрээ сыл оскуоланы бүтэрээт куоракка баран абитуриеннаабыта, үөрэххэ киирбит сурахтааҕа да, төгтөрү куотан кэлбитэ, кимиэхэ да туох буолбутун кэпсэ-эбэт. «Үөрэммэппин» диир, куоракка барыан баҕарбат. Былырыын саас ийэтин улахан көрдөһүүтүнэн ЕГЭ диир эксэ-

эмэннэрин туттартаабыта да, ыһыах саҕана улууспут түгэҥ-эр баар дэриэбинэҥэ аймаҕар баран саспыта, куоракка барбатаҕа. Дьэ ити курдук, аҕата этэринии «ситэ улааппатах оҕо» буола сырыттаҕа. Оттон Андрейка өйүн-сүрэхтин туох сүүй-эрин ким да билбэт...

Аҕалара Сэргий, манхайа быһыытыйбыт уһун, сынгааҕар тийэ умса ыйа сылдыар бытыктаах кырдыаҕас, кырыа-хаар буолан киирэн кэллэ. «Ыччуу-ычча! Тымныта сүрүн», – дии-дии сулбу сыгынньахтанан дыбаанын була оҕуста. Куруук итинник, тэлэбийһэргэ туох эрэ интэриэһинэй буолуохтааҕын курдук, холбоон баран олорор: реклама буоллун, иннин көрбөтөх сериал киинэтэ да буоллун, көрөн олорор, туохха да аахайбат. Кэргэнэ онтон кыһыраа чуолкай, эбитин бүгүн соботох уола өһүргэттэ. Инньэ гынан эбиэт да эбиэт курдук буолбата, үһүөн тус-туспа аһаатылар. «Уу, чэ, отой да аһааман, ытаабат оҕону эмсэхтэниллибэт», – дии-дии ийэ ботугураан ыла-ыла иэдэһин устун сүүрэн түһэр хараҕын уутун сотто олоодо.

– Маа! Маама! Мин бүгүн математикаҕа биэс сыана ылым, – диэн аны кыра кыыстара Айталинка курдары ийэтигэр сүүрэн киирдэ.

– Оо, оҕом котоку, маладьыас да маладьыас! Сыгынньахтана оҕус, тоом, тонмутун буолуо, таһырдыа тымныы... – ийэ ойон туран, шарфигын устан биэрдэ, оҕотун тула кула-хычыйа сырытта.

– Аччыктаабытың буолуо, ийэнг эйиэхэ мип-минньигэс

аһылык буһарда, илиигин суунан баран кэлэн аһаа.

Ийэ билигин аҕай мунчаара олорбута суох буолла. Сир-
эйэ сырдаан, сарсыардаангы күнэ бу тийиэн кэлэн тыкпы-
тын кэриэтэ дьолунан сыдьаайда.

– Маа, маа! Антония Павловна эттэ, кэлэр нэдиэлэҕэ куо-
раттан улахан учууталлар кэлэллэр үһү, биһиги бэрээдэкпи-
тин көрөр үһүлэр. Уонна, маама, истий маа, уонна үчүгэй
бэрээдэктээх оҕону уонна «биэскэ», «түөркэ» үөрэнэр оҕо-
ну каникулга куоракка күүлэйдэтэ илдэ бараллар үһү. Маа,
онно куоракка тыыннаах бөрбөлүүт баар үһү, циркэҕэ, маа
истий, уонна биһигитини ол циркэҕэ илдэ бараллар үһү.
Маа, тыыннаах бөрбөлүүтү көрбүтүн даа?

– Суох, тоом, көрбөтөбүм. Хата, эн көрөн кэлиэн буол-
лаҕа, онон үчүгэйдик үөрэн, бэрээдэктээхтик сырыт.

– Бөрбөлүүт ити биһиги далбытыгар турар сылгы курдук,
туох да улахан уратыта суох, – диэн аҕата саалаттан санга ал-
лайда.

– Паа, эн бөрбөлүүтү көрбүтүн дуо?

– Көрбүтүм, Москубаҕа бара сылдьан көрбүтүм.

– Паа, онно бөрбөлүүт силлээбитэ? Бөрбөлүүккэ чугас
кэллэххэ силлиир ээ...

– Силлээн буоллаҕа. Уп-улаханлык силлиир.

– Паа, Москуба ханна баарый? Амыарыкаҕа да? Дьүөгэм
«Маню» паапата Амыарыкаҕа бара сылдьыбыт дии, онно син
биир хаар түһэр үһү ээ...

– Москуба нуучча сиригэр баар, биһиги столицабыт. Онно

да хаар түһэр.

– Оччоҗо биһиги ойуурдарбытыгар дьиикэй бөрбөлүүт баар буолуон сөп буо, биһиэхэ эмиэ хаар түһэр буолбат дуо?

– Суох, тоом, бөрбөлүүт сылаас сиргэ олорор, ол сылаас сиргэ кыһыннара син биир сайын курдук сып-сылаас буолар, ити кырдыбыт паапан тылын истимэ, түөһэйбит, кини бөрбөлүүтү көрбөтөҕө, тэлэбииһэргэ көрбүтүн кэпсиир.

Айтаalinkа хап-сабар аһаан барда. Ыйытара-кэпсиирэ сол да бүппэтэ, ардыгар киһи эрэ күлүөбүн курдук кэпсэтэлээн дьонун үөртэ, сүргэлэрин көтөхтө. Кыһырсыбыттара суох буолла, чаанньыктарын хос сылытан үүттээх чэй иһэргэ чаннанылар. Арай Андрейка эрэ онно кыһаммат, сол да хохуттан тахсыбат.

– Маа, оттон убаай Андрейка ханна барда?

– Хохугар баар, утуйан хаалбыт быһыылаах.

– Куоракка бара сылдьан бөрбөлүүт көрбөтөҕүттэн хомойбута буолуо.

– Тыый, убайгын инньэ диэн кыһырдаайаххын, эмиэ таһыйа сатыаҕа.

– Убаай тоҕо кыһыр да кыһыр буоларый? Маа, эн ачаалатааххын, ол иһин кыһыраар быһыылаах. Эһиги убаайы ачаалаппаккыт дии, ачаалатыҥ.

– Улахан оҕо ачаалаабат. Оскуолаҕа үөрэммэт.

Айтаalinkа бэйэтэ үһүс кылааска үөрэнэр. Кыра эрдэбиттэн элбэх сангалаах оҕо. Андрейга холоотоххо олох төтөрүтэ. Чычып-чаапты чанкынаабыт куолаһа дьиэни би-

ир гына ылан кэбиһэриттэн, убайа Андрей ардыгар мөҕөн, ардыгар таһыйан да ылааччы. Ийэлээх аҕа муннун бүөтэ буолан олуһун ачаалаталлар, суос-соҕotoх күннэрин-ыйдарын курдук көрөллөр, хаһан да мөҕө-буойа үөрэппэтэхтэр. Айтилинка өссө Андрейтан биир уратыта диэн ырыа ыллыыр идэлээх. Билигин оскуолаҕа ырыа куруһуогар дьарыктанар, улуус киинигэр киирэн ыллаан, бу үс сыл иһигэр добуочча элбэх ситиһиилээх, наҕараадалаах. Бүгүн эмиэ эрчиллэ диэн эбиэт кэнниттэн оскуолатыгар ыстанна.

Ийэлэрэ үлэтигэр сылдьан истибитин санаан оҕонньорулар: «Болот Сааска сотору Мииринэйдиир үһү дии, били убаһаларбыт этин кининэн ытыахха баар этэ, өссө бэйэн барсан сыанатын киһилии быһаарсарын буоллар, добуочча барыстаныа этибит, ол киһини киһи улаханлык эрэммэт», — диэтэ уонна кыһын кэнниттэн батыһан табыста.

Кэтириинэлээх Сэргий үс убаһалаахтарын атыылыы сатаабыттара ыраатта. Өссө да элбэх сылгылаах, дэриэбинэ биир сэниэлээх ыалыгар киирсэр дьон. Сэргий үөрүн Миисэ диэн киһи Маппый өтөҕөр сытан аһатар, көрөр. Ол үөрүттэн сыл аайы үс убаһаны ыла тураллар. Былырын куоракка оло-ро-ро убайдара атыылаһан эргиммитэ, быйыл ол сатаммата. Инньэ гынан бэйэлэрэ атыылыыр буоллулар. Болот Сааска диэн ааттыыр киһилэрэ «Камазтаах», саас аайы убаһа, сүөһү этин, отону Мииринэйгэ илдьэн туттарар, дьонтон эмиэ хомуйан илдьэ барааччы. Туттарыллыахтаах эт харчыта ханна бараара былааннаммыта эмиэ ыраатта. Аҕа киһи Сэргий

кытай тыраахтыра ылыан баҕарар, ийэ киһи Кэтириинэ кы-
ыһыгар «на вырос» сыаналаах шуба уонна өссө персональ-
най компьютерга баҕарар этэ. «Бириэмэтигэр көрүллүө» ди-
эн этистэллэр да, тыл-тылларыгар киирсибэтэхтэрэ, умнул-
лан хаалбыта. Билигин ол эт харчыта кэллэбинэ аймалҕан-
нара эмиэ хат тириэ.

Андрей онно кыһаныабын кытыннарбаттар да, хаһан эрэ
цифровой фотоаппарат диэн эппиттээбэ да, болҕомтоҕо ыл-
батахтара. Саатар биир күн сынньаталлара баҕалаах, синэ
биир диэн аҕатыгар эттэ: «Мин бүгүн ойуурга тахса сылды-
ям, ыраатарым буолуо, киэһэ сүөһүлэри бэйэн баайталы-
ырын дуу?». Тэлэбииһэргэ аралдьыйа олорор аҕата: «Сөп,
сөп, ханна да бар», – диэбитин өйдөөбөтө да быһыылаах.
Уол үөрбүччэ холус-илис туттан таһырдыа ойон тахсаат хай-
ыһардата турда.

«Ок-сиэ! Көрүүй ол, били мин иилбит көлүөһэм хаа-
мырата ыйанан турар дуо? Ити мас дэлби улааппыт, киһи
билбэт дойдута буолбут дии. Оттон соторутаабыта эрэ ойон
тахсан иилэр курдук этим, хатын барахсан түргэнник улаа-
тар эбит, бу дыктитин! Оо, ол кэмнэри санатар кэтэх ойуу-
рум барахсан тураахтыыр эбиккин. Манна хаһан эрэ эһэбин
кытта арагаайка тыыраабын көрдүү сүүрэккэлии сылдыбы-
тым, ити сүөһү ыллыгынан, бука, кыра, мара далаһата сыта-
ра буолуо, оо дэ, итиннэ сатаан уйуммакка охтон түспүтт-
ээбим... Билигин Тарын Маарга тийиэхтээхпин, сүөһүл-
эр уулуур ойбонноругар. Онтон курдары Алыһардаабынан

Маппый өтөбөр Миисэжэ тийэ сылдыбыт киһи дуу? Суол, ыллык баара буолуо дуо? Хайдах гыммыт киһи... Төһнөрбөр Түнкэни таарыйан туһах иитиэм этэ, оччобуна харангарыта дьиэбин син булууһукпун. Ээ, дьэ, бэрт, Миисэжэ ыстаннарыахха...».

Уол оџото, эр бэрдэ туут хайыһарынан санга суолу ан-
һан алааһы курдараһан ойуурга астарга турда. Кыһынны ха-
рыһан бүрүллүбүт сыһы бастагы сааскы күн уотугар сы-
ламныы сытара, төгүрүччү алмаас хоруонкаларыһан ыспыт
курдук күлүмүрдээн, чөмчүүк тааһын төкүнүппүт кэриэтэ
килбэчийэһэн көстөрө! Уонна туох үчүгэй көстүүнү көрдүөх-
хүнүй, тыйыс тымныылаах Сахабыт сириһэн кэрэтэ бу кыл-
гас түгэннэргэ таптал ийиитин сүрэххэ саҕан саха киһитин
олоһун киэргэттэҕэ, үлэтин, кыһалҕатыһан аралдьыттаҕа. Ан-
дрей, санаабытын курдук, Тарыһан Маар сыһыытын курдары-
лаан, халыһан сис ойууруһан Алыһардаах диэки хайысхалан-
на. Санга Дыһан эрэ кэнниттэһэн от тиэһэн сылдыбыттар быһы-
ылаах, хаар баттаабыт суола сытар. Манан син айаннатарга
чэпчэки, уол өссө түргэтээтэ.

Саха киһитэ бириэмэни билиммэт диэн сөпкө этэллэр, уол чаас иһигэр Маппый өтөбүн булбутун өйдөөбөккө да хаалла. «Тоҕо түргэнэй...» – дии-дии хайыһарын устан үүтэн эркинигэр өйөһөнөрдө, хаарын-кырыатын тэбэнэн үүтээн иһигэр киирдэ.

Харанга, барбах күн уота түннүгүнэн сыдыайан сырдатар
харангата эбит. Миисэ наара оронугар сытан кинигэ ааҕар,

киһи кэллэ диэн соһуйбата даҕаны. Уол:

– Хайа, туох кэпсээннээххин, Миисэ?

– Ээ, суох, туох кэлиэй, эйиэхэ буоллаҕа...

– Бөһүөлэктэн кэллим, ити Алыһардаах унуор Түнкэн диэн сир баара дии, ангалахтардаах, айаан курдук сир. Онно туһах ииппит киһи дии санаатым. Куобах онно баара дуу?

– Атаҕыттан баайа сыппыт суох. Орохтоох буоллаҕына баар ини, сатана. Ырааҕа бэрт буолбатах дуо, Түнкэн?

– Ол иһин сиэлэр ат уларсаары гыммытым, Чолбону.

– Ыл ээ, бэйэн атын дии.

– Дьэ, сөп, табахтыы түһэн барыллыа...

Уол олоро түһэн, табах тарта, оһох иннигэр ыһылла сытар хаһыат тоорохойдорун ылан аахтаҕа буолла. Ити олорон Миисэни саныыр ээ, эмиэ биир улахан саҥата суох киһи. Ол эрэн холуочуйуо эрэ кэрэх, туох өйгө көтөн түспүтүн саҥаран айаҕа хам барааччыта суох.

Миисэ – сахалартан биир мындыр киһи. Кини толкуйугар тэнгэспит, арааһа, суох буолуо. Арай куорат кытытытынааҕы улуустан кэлбит эрэ буолан, улаханлык сиилии барбатахтара, онно манньк чочуонай дьоннор олороллоро буолуо диэн, бадаҕа, этиһэ барбатахтара буолуо. Ити Миисэ бэйэтин туспа остуоруйата.

Эдэр эрдэбинэ Андрей эһэтин кытта балык туттарар артыалга үлэлии сылдыбыттара. Сэрии тулаайаҕа буолан, ыалтан ыалга олорор киһи этэ, эһэтэ ону өйдөөн манна илдьэ кэлбиттээҕэ. Эһэтэ бэйэтин уолун курдук көрөн үрдүк үөр-

эххэ үөрэттэрбитэ, «толкуйдаах уол» диэн ол саҕанааҕы салайар аппараат уорганнарыгар киллэрэ сатаабыта. Кэмэ атын этэ, Миисэ биир баартыйа салайан, ыйан-кэрдэн олорорун сөбүлээбэт, партком чилиэттэрэ кэлэн төһө да агытаассыйа ыппыттарынын иһин, Миисэ комсомул буолбатаҕа. Ол иһин кыра дьыалаҕа уорбалаан хаайыыга ытан өйүн-санаатын хаайбыттара. Уларыта тутуу саҕана босхолонон син биир бу алааһы булбута. Ол кэннэ ойохтоно сатаабыта, кинилиин үс сыл олорто эрэ суох, чүөчэтэ арахсан атын эр киһиэхэ куппута. Тоҕо эрэ оҕоломмотохторо, баҕар, ол иһин дьахтар араҕыстаҕа. Паай үллэстии сылларыгар Миисэ туохха да тийһэрэ суох этэ, ол иһин эһэтигэр сыбанан дьиэ үлэһитэ буолбута. Кэлин, эһэтэ олохтон туораабытын кэннэ тыаҕа тахсан сылгы көрөр, аһылыгын, сэбиргэлин Сэргий хаччыа олорор, эбии кыра биэнсийэ дуомнаах да, Миисэ онно кыһаммат, кини аһылыгын үксүн бэйэтэ булунар. Сайынгы өттүгэр от охсо сылдыарын көрүү этигит, соботох бэйэтэ биир күнгэ биир кээһиилээх от сирин охсубуттааҕа. Соботоҕун мунньар, кээһэр. Былырын алта оту туруорбута, өссө Сэргийгэ кэлэн бүтэһик күннэргэ көмө буолбута. Дьэ дьикти үлэһит уонна мындыр киһи. Сэлиэнньэбит кылабаата Миисэни, үрдүк үөрэхтээх киһини, үрдүк сололоох үлэҕэ ынгыра сатаабыта, биирэ аккаас биэрдэҕэ. Ити биيري этэр – дьин саха дьоно харчыга харангарбаттар, баайга харбыаласпаттар.

Уол табахтаан бүттэ, саһыл бэргэһэтин өрө аннынан тахсан истэҕинэ, Миисэ кэнниттэн: «Кэлэн иһэнгин күөл ат-

тыгар турар күрүүттэн сылгыларга отто биэрээр, ол диэки чугас сылдыаллар», – диэтэ. Андрей таһырдыа тахсан атын көлүйдэ уонна барбах дөбөрүҥнэтэн бара турда.

Күн уһаан киэһэ алтаҕа диэри таһырдыа син биир сырдык, чабылхай күн кыыма саҕахтан хаарынан сууламмыт мас төбөлөрүн кытарта. Сэргий ойоҕо Кэтириинэ дьиэтигэр кэллэ, эмиэ куукунаҕа аһылык астаан барда. Ыт иһитигэр хаалбыт аһылыгы Бөтөскө таһааран биэрдилэр, моойторугуттан сүөрэн босхо ыттылар. Ыт тоҕо эрэ аһаабакка, босхо барбыт бөрө курдук ойуур диэки ыстанна. Сэргий: «Таах ыттым ээ...» – дии-дии ыңыра сатаата да, төннүбэтэ.

Бөтөс хайыһар суолун батыһан Маппый өтөбүн була оҕуста, хаһаайынын сытын сүтэрэн дуу, «син биир манна кэлиэхтээх» диэбиттии дуу, аан аттыгар маныы, кэтэһэ сытта. Уол өр буолбата, манхайар хонуу түгэбэр кытарар кыһыл бэргэһэтэ ойуур быһыттан тахсан көстөр буолла. Тийэн кэллэ: «Хайа-а! Бөтөс хаһан кэлэ оҕустун? Оо, дьэ, акаарылар босхо ыта охсубуттара баар ээ, кэл, Бөтөс, чу-чу, мэ – аһылык баар», – ыт өйдөөх буолан дуу, тугу эрэ сэрэйн, соруйан чугаһаан туттаран биэрбэтэ. Барыан баҕарбатын биллэрдэ. Андрей тута сатаата, кыаллыбатаҕын иһин үүтээнигэр киирдэ.

Мантан иннэ үс хонук ааһа оҕуста, уол төрөппүттэрин буруйдуур сылтах булан дьиэтигэр барбакка сырытта. Орубуна өрөбүллэр түбэстилэр, онон хотон көрөр киһи баар, уол сынньана түстэбинэ туохтаах үһүнүй. Бүгүн бараары

онгостон, сарсыарда туһахтарын көрөн кэллэ. Эбиэккэ тийи-
эн кэлбитигэр сибиэһэй тыраахтар суола сытар, аҕата Сэрги-
эй кэлэ сылдыбыт быһыылаах.

Үүтээннэ астыммыт сирэйдээх бэһиэлэй Миисэ олорор.
Биллэн турар, Сэргий арыгы угуттаан барбыт, билигин эмиэ
сэттэ этээстээх сэхэммит, аҕыс халлааннаах араллааммыт
сағаланнаҕа ити. Андрей тугу да билбэтэх-көрбөтөх курдук
туттан таҕаһын сыбыдаһтанна.

– Хайа, ноо! Куобах бөҕөтүн кыдыйбыккын дуу? Төһө
иннибит? – тиис быһыһтан ыра тардан Миисэ ыйытыах-
тааһын сангарда.

– Ээ, дьэ, икки бағас баар, – Андрей добуочча үөрбүттүү
эттэ.

– Ол төһө туһахтан иккини эрэ ыллын?

– Иккини эрэ диэмэ, өссө Байанайбыт баччаны бэрсибитэ
баһыыба, – дуоспуруннаахтык, оруннаахтык эттэ.

– Ээх, чэ, бу киһи туох ааттаах байанайымсыйда, онно-
оҕор буолуох сахалар сүүсчэнэн куобаһы кыргаллар да, Бай-
анайга махтаммыттара суох дии, – Миисэ, истибэтэбин ис-
тибит курдук өрө кыынһа түстэ.

– Ол саха – саха буолбатах. Дьиннээх саха киһитэ айылҕа-
лыын тэннэ алтыһа сылдьан Байанайтан сөптөөҕү көрдүөхт-
ээх, онтон аһара бардаһына, Байанайтан эрэ буолбакка, араас
иччилэртэн атааһтаһына. Байанай бэйэтэ эмиэ дыкти ич-
чи ээ, холобур, кини ыллыыр-үнкүүлүүр булчуттары аһа-
ра сэнээрэр, дьахтар аймаһы көрдөһүнэ, хараһа иирэн булт

бэрсэрин туһунан умнан кэбиһэр. Ол иһин дьахтар барсар түгэннээх да буоллабына, кини харабын албынныыр курдук, эр киһи таҥаһын кэтиэхтээх уонна сытын-сымарын сүтэрэ-эри айылҕа ханнык эмэ сыттаах, холобур, харыйа угун сиэ-бигэр укта сылдыяхтаах. Аны туран, Байанай албынныыл-ларын олох сөбүлээбэт, холобур, ол дьахтар били «наада-тыгар» сүүрэр эбит буоллабына, уонна ону көрөн дьахтар буоларын биллэбинэ, ынырыктык өһүргэнэр, булт бэрсибэт-эбиттэн ордон атаҕастыан сөп.

– Бу да киһи, ол Байанай эйиэхэ оннук диэн кэпсээтэ дуо?

– Суох, булт уопута. Өссө бири этиэм этэ. Холобур, ку-стуу сылдьан атын омук ырыатын ыллыыр үчүгэй. Кус атын сиртэн кэлэн ол ырыаны ыллыы сатыыр, истибитин кэпсии сатыыр. Байанай ол ырыаны киһиттэн иһиттэбинэ, астынар, булдун бэрсэр. Аны сынньаланг кэмигэр булчуттар этиһэлл-эрин, киһиргээн куоталаһалларын сөбүлүүр. Кимиэхэ Бай-анай элбэх булду бэрсибит буолар да, ол булчукка хос дьол тосхойор. Аны туран, сынньаланга дьахтар туһунан кэпсэт-эр сыһа. Оччоҕо Байанай ситэри истиэн баһаран, бу дьон-нор элбэхтик сынньаналларын баһарар, ол иһин эрэйдиир. Хата, бултаан бүтэн баран кэпсэтэр үчүгэй. Холобур, бара-ры туран: «Оо, дьиэбин-уоппун, ойохтоох ороммун абын-ным да абынным», – диэтэххэ, баран иһэр булчукка бэйэтэ булду сиэтэн аҕалыан сөп. Ити дыктигэ эрэн, Байанай иччи майгыта оннук.

– Өйүҥ-санааҥ барыта ити эрэ туһунан буолан, дьону

кытта сатаан кэпсэппэт эбиккин дии. Мээнэ дьонго итин-ник кэпсии сылдыма, бу киһи «сарайа хамсаабыт» диэхтэрэ, – Миисэ үгэһин курдук сыһаабын дабатта уонна тойоттор кэриэтэ туора-маара көрбөхтөөтө, табах уматынна.

– Оттон олоххо баар кырдыгы ырытан, онорон таһаарбыт толкуйум буоллаҕа. Бэйэм санаабын этэр буоллахпына, тоҕо «сарай хамсыахтааҕый»?

– Эн өйдүөхтээх этин. Ханнык баҕарар киһи бэйэтин толкуйунан санара сырыттаҕына, олох диир устуукабыт, уопсастыба дэнэр дьоннордоох олох тус-туспа барарыгар тийэр дии. Эн Байанай – маннык-оннук дии сырыттааххына, атыттарын Аан Алахчын Хотун маннык-оннук диэхтэрэ дии. Оччоҕуна уопсастыбаҕа хайдыһыы үөскүүр, дьон бэйэ-бэйэлэрин өйдөспөт буолуохтара, бүтэһик уһугар ол иччилэри умнан туран, бэйэ-бэйэбитин сизһэбит, өлөрсөбүт. Билигин да эйигиннээбэр ордук толкуйдаах дьон биир кыра Саха сиригэр бэйэ-бэйэлэрин өйдөспөттөр, ким эрэ этэрэ сөрү-сөп, онтон атын оннооҕор сөпкө этэр. Ол иһин арахсыы үөскүүр. Сомоҕолоһуу – биир күүстээх идеологияны эрэйэр. Ол эрэ тула түмсэр буоллааха, саха дьоно биир киһи курдук хамсаан, култуурабытын өрө көтөбөр кыахтаах. Демократия үйэтэ диибит, ким ханнык баҕарар санаалаах буолуохтаах диибит. Ол эрэн демократия – бииһиги курдук ыраах-ыраах олорор, бэйэлэрин күүһүнэн өрүһүнэр кыаҕа суох омукка өлүүкэхтии төрүүтэ. Арай урут-уруккуттан менталитетыгар бэйэ-бэйэни харыһыйсар, куһаҕан кэмнэ көмө буолар майгы

баара эбитэ буоллар, демократия саха өйүн-санаатын сиэ суоҕа этэ.

– Демократия, менталитет, сомоҕолоһуу диигин. Ити саха киһитигэр туһата суох. Эн – бэйэн алааскын харыстыыр, бэйэн өтөххүн таптыыр буоллаххына, дынгнээх саха киһитэбин. Уопастыбата да суох, алааһын иһигэр дьоллоохтук олоруоххун сөп буоллаҕа, саамай сүрүнэ, эн онтон ыраатыма ээ.

– Оруобуна уон сэттис үйэ сахатын курдук толкуйдуугун! Билигин сүүрбэ биирис үйэ дии, саха киһитин өйө-санаата сайынна, ол эрэн олохпун оннутугар турар. Тоҕотун этэбин дуо? Биһиги үтүктүү, ылыны быһыытынан сайынныбыт. Өйдөөх дьоммут үөрэнэ сылдьан арбааны таптаан кэбиһэллэр, атын цивилизация сорҕото буолан, ол сайдыыны түстээри, төрөөбүт алаастарын умналлар, бэйэн да өйдөөрүүй, ханнык киһи олоҕун онгостоору төттөрү төннүөбэй? Манна аччыктыы, манна таах олоро, манна киһи быһыытынан түһээри, суох буола эрэ кэлэллэр. Онтон анараа – сайдыылаах сиргэ, кинитэ суох сатаматтар, кини онно улуу киһи.

– Оччоҕуна эн тоҕо төннүбүккүнүй?

– Мин да ол кэмнээҕи тутан олорор идеологияны сөбүлэбэтэҕим. Ол кэмнэ мин курдук сирэйдээх киһи хараҥа эрэ күүһү туһанан онно олорор кыахтааҕым...

– Хараҥа күүс диэн тугу эттэххиний?

– Албыннааһын, түөкүннээһин, бэрт буолуу, суобаһы умнуу...

– Оттон билигин албыннаабаттара буолуо диигин дуо? Билигин оскуола ааньттан сымыйа олох саҕаланар. Учууталлар «үөрэхтээх эрэ буолун» дии-дии биир кэлим эксээмэннэргэ бэйэлэрин өйдөрүнэн оҕолорго суоттаан, онгортон биэрэллэр. Үөрэниэн да баҕарбат оҕону күүһүнэн куоракка ытталлар, онно баран оҕо буортуйар, сымыйаччы буолар. Сымыйалаан үөрэҕин бүтэрэр, сымыйалаан үлэлиир. Уонна ол үлэ биһиги Сахабыт сирин сайыннараар үһү диигин, ол аата сайдыбыт даҕаны сымыйа буоллаҕа! Ол кэриэтэ көнөтүк алаһым, өтөбүм иччитигэр сүгүрүүэн олорон олохпун онгостуом турдаҕа. Мин саха эр бэрдэ киһитэбин, мин сэлиэннэм тайаан сытар сирдэрин биэс тарбах курдук билэбин, мин бэйэм дьиэ туттан өтөх булунар кыахтаахпын, мин бэйэм айгыраабыт айылҕабын харыстыыр кыахтаахпын!

– Чэ-чэ, эйигин кытта этиһэн да, өйдөтө да сатыыр туһата суох быһыылаах. Билигин эдэр буолангың дьиикэй сүрэхтин атыннык салайар, тоң мэйиигинэн дың олоҕу хараххар көрөн билбэккин. Толкуйдаан көрдөххө, эн ол сымыйаччы оҕолортон туох уратылааххыный? Баҕар, эн эмиэ сымыйаччы буолуон, аа? Ол иһин этэбин, төһө да «сымыйа» диэбитин иһин, бары курдук сымыйанан үөрэххэ киир, сымыйанан бүтэр уонна сымыйанан харчыта өлөр. Оччоҕуна биридэ уопсастыба дуоспуруннаах киһитэ буолабын, эн тылгың истиэхтэрэ, эн этэр санааҕын ылыныахтара. Ол кэнниттэн, баҕар, бэйэң сүрэххинэн салайтараң алааскар төнүн, дьиэтэ тутун, маста олорт уонна уол оҕото төрөт. Оччоҕуна уо-

псастыба «бу киһи сыһа гынар» диэн сиилиэ суоҕа. Өйдөө, хаһан баҕарар уопсастыба киһи олоҕор улахан оруолу оонньуур, онон уопсастыбаны утарыма, эн төттөрүтүн уопсастыбаҕа киирэн кини санаатын уларыт.

– Үөрэххэ киир диэн аҕам этэрин хатылыыгын, кэлэ сылдьан инньэ диэтэ диэрийй? – Андрей үөрэххэ киириитэ туһунан кэпсэтии барда да, куотуна сатыыр идэлээх, онто да суох дьоно биир сылы быһа эрбээтилэр, сылаттылар.

– Аҕан эттэ эрэ, ийэң эттэ эрэ, үөрэххэ киирэринг син биир наадалаах...

– Ээ, бар! – Андрей кыһырда да, таннан-саптан барардыы оҕоһунна.

Ол сылдьан бэйэтэ бэйэтигэр ботугуруур: «Онно бар, маньык гын... сылаттыгыт дии! Мин киһибин ээ, бэйэм били-эхтээхпин...». Икки куобаҕын, үүтээн муннугуттан харааран хаалбыт куулга суулаан укта, кыаһы быанан баайан, саннытыгар ингиннэрэ баайда. Миисэ: «Нокоо, Чолбонгун сэлиэнньэҕэ илдьэ киирэр үһүгүн, аҕан инньэ диэн барда. Бүгүн киэһэ тийдэххинэ сатанар, аҕан сарсын Мииринэйдиибин диир, онон ыксаа!».

Уол үүтээн аанын ыараханлык быраҕан тахсан барда. Миисэ остуол анныгар кистээн олорбут бытыылкатын хостоото, куруускаҕа толору куттан тыл көтөхтө: «Дьэ, уолбут Андрей үөрэххэ киириһик, Өндөрөй оҕонньор үөрдэҕэ эрэ буолуо... Чэ, ол туһугар!» – ап-аһы утах Миисэ куртаҕар хонор сиригэр булла, оттон үүтээнэ Андрей кэнниттэн кыһыҥны ай-

ылҗа сорҗото курдук кестөн хаалан турда...

Андрей аны толкуйа Миисэ эппитин тула буолла. Чахчы, үөрэннэххэ эрэ эн эппиккин өйдүөх тустаахтар, хайдах ыллын да, «маннык баҕарабын» диэххиний? Суох буоллаҕа. Куорат дьаабы, хайыаххыный, хас биирдии хараҥа муннуктан албын-түөкэй саба ойон тахсан быһыта сии сатыыр. Көрдөххө эрэ куорат, эрэстэрээн чабылхай уоттара угуйар курдуктар, циркэ төлөттөөх сырдыга ыгырар курдуктар. Ис иһигэр киирдэххэ, хас хамсаныы аайы дьон олоҕун тосту уларытар билии-көрүү, салгынтан оноруллар сымыйа. Ким эрэ сөптөөхтүк олоробун диэн алҕаһы оңорор, ким эрэ байар санааттан доҕотторун таннарар, ким эрэ кими эмит таптаан олох укулаатын туора-таары тутар. Бил, дьэ, куорат тыынар тыына онтон турар. Онон утуйа сытан үһүс хараххын аһан сытаһын, куттанар сүрэҕи эрчийэнгин утары барар күүс булаһын, суобаскын сүтэрэн сымыйалыы үөрэнэҕин... Уонна дьэ – тулуй, тулуй, тулуй! Арай мин тулуйдахпына? Баран үөрэнэр түгэннээх буоллахпына, куорат сокуонун ылынан тарбах быһынан сылдыам, кыайан-хотон төттөрүм буоллаҕа.

Сэргий Мииринэйгэ барбыта иккис хонуга. Айтаalinkа куораттыыр буолбут, кини ылаһар ансаамбылын куоракка буолар күрэххэ ынырбыттар, ол сылдьан баҕалаах циркэлэригэр сылдьаллар үһү. Андрей хотонун көрөр. Саҥа төрөөбүт ньирэй атаһар туран мэник аҕай буолбут, кыахтаммыт. «Миигин аһаан-сиэн, таннан олороору гынаһын

дуо? Ыл, үөрэнэ бар!» – диэбиттии көрүтэлиир, төбөтүн туора быраҕан, күкүртэн от ылан ыстаахтыр. Андрей соһуй-бучча: «Оннооҕор эһиги үөрэнэ бар диигит дуо, көр эрэ маһы!» – дии саныыр.

Хотонуттан киирэн истэҕинэ, туһахха атаҕын өлөрбүт Бөтөһө: «Гав, гав! Үрдүк үөрэхтээх бэтэринээр буолаар, миһигин кэлэн эмтиэн буо...» – диэн часкыйар, улуйар. «Бырас-тыы гын, Бөтөс, мин бэтэринээр буолбаппын, үөрэнэр да буоллахпына, историк буолуом...» – диэт, куоппуттуу дьиэтигэр киирдэ.

Киһэлик Сэргий айаннаан кэлбитэ, дьиэҕэ харчытын туппутунан ойон киирбитэ – үөрүү-көтүү онно баар этэ. Аһаан-сиэн бүтэн баран, харчыларын ханна матайдыылларын ырытан, эмиэ этиһэн барбыттара. Андрей хотуттан тахсан, дьонун кытта кэпсэтэр санаалаах кириэһилэҕэ кэлэн олорто: «Мин куоракка үөрэнэ барыахпын баҕардым, үрдүк үөрэххэ», – диэтэ. Этиһэ олорбут дьон тохтоон, уоллара хайдах-хайдах буоларый диэбиттии соһуйан омос көрө олордular.

– Ханһык үөрэххэ диһигин, истибэтибит? – диэн аҕата санга аллайда.

– Арааһа, историческай факультекка киирэрим дуу, эһиги этэр үөрэххит син биир техникаскэй өттүгэр буолуохтаах, ол иһин бэйэм баҕабынан историк буолуохпун баҕардым.

– Историк буолан тугу гынаҕын, таам, үөрэххин бүтэрдэһхинэ үлэн суох буолуо дии.

– Мин эбэхээт ол үерэхпинэн үлэбэ киирэбин диэн буолбатах, тугу баҕарар гыныхпын сөп буоллаҕа.

– Оо, дьэ, оҕобут өйдөммүт эбиккин, маладьыас, оччоҕуна сарсынныттан эксээмэн туттарар курдук эрчиллэн баҕын, хотон көрөр киһини туораттан да булуохпут. Буолбат дуо, Сэргий?

– Хотонун көрөр ини, солото толору дии, ама эрчиллиэ суоҕа дуо...

Сэттэ сыл аасытын кэннэ Сэргийдээх сэлиэннэбэ баар баайдарын бүтүннүү атыылаан куоракка көспүттэрэ. Миисэ Чолбонноох Бөтөһү илдьэ атын сэлиэннэбэ көспүтэ, дьиз туттан, кэргэн булунан син бэркэ олорор сурахтааҕа.

Андрей... Андрей хайдах буолуохтааҕын, быһата, ааҕааччым, эн, бэйэн сэрэйбитин буолуо...

Балаџаннаах балыксыттара

Сорулуку – оттуур сирбит. Оџо сааһым чаџылхай кэрэ кэмнэрэ бу ходуһаџа ааспыттара диэтэхпинэ сыыспатым буолуо. Сорулуку – мэлдьи да ахтабын ээ.

Бүгүн эһиэхэ биир түбэлтэни кыратык тупсаран да, көбүрэтэри көбүрэтэн да кэпсиэм дуу, ол оџо сааһым оттуур кэмнэриттэн быһа тардан...

Биирдэ соџотох бэйэм саамай кыралара аатыран отуу кыра тойоно буола сырыттаһына, Сунтаартан күтүөт быраата диэн сиикэй тиэстэ курдук үп-үрүҥ сирэйдээх уол оттоһо кэллэ. Үйэтигэр оттооботох уол, мин саастыы эбит. Үчүгэйэ диэн, миигиттин хата биир күнүнэн кыра, иннэ гынан, уопуттаах улахан отчут буолан таһыстым.

Иккиэн барытыгар бииргэ сылдыар буоллубут. Элбээммит оттуурбут түргэтээтэ, сынньанар кэмнэрбит уһаатылар. Дьоммут соло булан илим үтэллэр, атын ходуһаларга баран сэлэһэн кэлэллэр.

Арай биирдэ киһээнҥи күөс оллоонго буһа турдабына «Уазик» кэлэн тохтоото. Биир бэйэм билбэт киһим, дьонум билэллэр, остуол тула олорон улахан дьон сиэринэн тугу эрэ кэпсэтэллэр. Биһиги бэйэбит ким ох саата, арагаайката кы-ахтааһын бэрэбиэркэли сылдыабыт. Кэлбит «Уазигы» көр-

бүппүт – кэннигэр биһиги саҕа кыргыттар былаат бөҕөтө буолан олороллор эбит. Уолбут хаана оонньоото буолуо, баран тонсуйан көрө-көрө кэннигэр саһабыт. Ньургун (күтүөт быраата) улаханлык кыбыстыбат буолан тыл быраҕыста. Дьоннорун кытта от кээсигэ тахсан иһэллэр эбит. Үс-түөрт күн буолаллар үһү.

Кыргыттары көрөн кычылыкыламмыппытын улахан дьон сэрэйбиттэрэ, биһиги тоокколоһорбут да бэрт буо: "Кимнэ-эхтэрий, ханна бардылар, ол сирдэрэ төһө ырааҕый?" – диэбит курдук.

Сарсынны күн киэһэтигэр ингэ-бата сатыырбытын иһин, "хаартылыахха, лотолуохха" диэн хаайарбытын да иһин буолуо: "Чэ-чэ, ол Балаҕаннаахха баран кэлин! Илим уларсыах буолтара, ону ылан күөллэригэр илимнэ үтүн", – диэбиттэрэ. Ньургун олох барабыт да сабаас буола түстэ. Ол эрэри кини сири-дойдуну билбэт буоллаҕа, мин даҕаны Балаҕаннаах диэн сирдэригэр үктэммэтэх киһибин, Сорулукуттан ырах тэлэһийбитим диэн үрэх баһыгар биир суолунан баран эргиллэн кэлбиттээхпин.

Дьоммут быһаараллар: "Бу суолунан баран истэххинэ, унга өттүгэр буруопул (профиль) көстүөҕэ, онон киһи сылдыбыт ыллыктаах, суолунан эргийэ-урбайа сатаабакка онон быһа түһүн. Биир оттоммот ходуһа кэлиэҕэ, уулаах. Ону тумнабыт, салгыы дьэ сырыы суола көстүө, ону батан бардаххытына, Балаҕаннааҕы булуоххут", – диэтилэр.

Улаханнара мин буолан оттомуран истэбин да, ыксал-ти-этэл Ньургун ыксатан, сүгүн-сафын өйдөөбөккө хааллым.

Ити курдук ох саабытын, арагаайкабытын тутан айаннаа-тыбыт. Санаабытыгар, ол кыргыттар харахпытыгар көстөл-лөр. Ньургун ааттарын билэр этэ ээ, мин бу кэлин умнубуп-пун. "Волейболлуохпут, сөтүөлүөхпүт", – кини санаата ба-рыта ол. Мин ныамахтан сиргэнэр буолан: "Оо, үчүгэй күөл буоллун эрэ", – диэн илиммин хайдах түһэрэрбин толкуйдуу иһэбин.

Сотору кэлиэхтээх буруопуллара кэлбэт да кэлбэт. Онтон дьэ Ньургун өйдөөн көрдө – талафынан үүнэн хаалбыт биир ньуур солооһуну. Ыллык баар курдук, ол эрэн сылгы үөрэ эрэ сылдыбыт, киһи тэлбит ыллыга эрэ, биллибэт.

Мин куттана санаатарбын да, Ньургун бэйэтигэр эрэлэ миигин кытта көбүттэ – бардыбыт. Эмиэ "сотору кэлиэхтэ-эх" оттоммот ходуһа тийиэн кэлэн быстыбат.

Арай дьэ аһаҕас айаан тахсан кэлбитигэр үөрдүбүт ахан. Дьэ манан тумуннахха суол баар буолуохтаах диэн эргийэн көрдүбүт да, туох да суола-иһэ суох. Саатар барыта талах дойду, иннэ гынан кэлбит суолбутун да сүтэрэн кэбистибит. Күммүтүн көрөн компастанабыт. Киһим төннүөн баҕарбат, суол баар буолуохтаах диэн ойуур иһигэр киирэ сатыыр.

Эргийэ сылдьан урут саһааннаммыт дэлээнэни бэлиэтии көрдүм. Онон суол баар буолуохтаах диэммит, дэлээнэбэ ти-ийэн суол омоонун батыһан истибит. Мин санаабар, мун-

нубут, аргыһым олох да приключения курдук санаан үөр-
бүтэ-көппүтэ сүрдээх.

Ити курдук айаннаан биир улахан ходуһаҥа тийэн кэлибит. Түөрт бүтэй эргиччи күрүүлээх. Киэнг сир. Ойуур баһыгар өссө дэриэбинэ көстөр курдук. Абааһылаах түбэлтэлэргэ муммут киһи дэриэбинэни көрөрүн элбэхтэ истэммин, онно барыахпын баҕарбаппын. Киһи кыһыйыах, өссө дьиэлэрэ уоттаах.

Бу сырыыга иккиэн унуохпут илибирээтэ. Ама, бэйэбит дэриэбинэбитигэр тийэн кэлибит да? Ханан? Хайдах? Уонна дэриэбинэбэр маннык саҕаланар кытыылара суох да этилэр... Куттана-куттана чугаһаан истибит.

Киһим кутталы өссө күүркэтэр: "Арай абааһылар дэриэбинэлэрэ буоллун? Көрө-көрө көрбөтөҕө буолан ааһа туруохпут", – диир. Балачча чугаһаабыппытын кэннэ ыттар үрсэллэрэ ой дуорааннаата. Ол кэннэ син уоскуйдубут. Ол эрэри син биир сөҕөбүт, хайдах тайҕа ортотугар дэриэбинэ баар буолан хаалла диэн. Күрүөнү туораан, ол "дэриэбинэ" курдук көрбүт өтөхпүтүгэр киридибит. Ыттар үрсэн сүрдээхтэр. Биир бөлөрүүс турар, үс дуу, түөрт дуу дьиэ турар эбит. Сайылык курдук. "Һуу" дэстибит.

Биир уоттаах дьиэҕэ киирэн кэпсэттибит. Олох да Дьиэлээх диэн оттуур ходуһаҥа кэлэ сылдьар эбиппит, добуочча ыраах үһү Сорулукуттан, "дьэ хаамыы бөҕөтүн хаампыккыт дии" диэн отчут киһи күлэр. Мин кыбыстыы бөҕөтө, сирдьит дуомабын дии, Сунтаартан кэлбит оҕону бэйэм сирбэр мун-

нара сатыы сылдыабын...

Бу отчуттан эмиэ сирдэттибит. Илим түһэрэр эрэ, кыргыттары көрсөр эрэ, ол интэриэс ончу сүттэ, хайдах эмит гынан бэйэбит отуубутун булбут киһи диэн (күн саҕахха чугаһаабыт этэ). Арыый өйдөтөрдүк сирдээтэ: "Ити суолунан тахсан тыраахтыр суолунан бара турабыт, Тарыгнаахха тахсыаххыт", – диэтэ. Тарыгнаабы мин билэбин, саас кустуу сылдьан тилэччи эргийбит сирим.

Тоҕо эбитэ буолла, киһибит ангаардас сирдээбэтэ, эбии куттаата: "Сэрэнэ сылдыаарын эрэ, бу соторутаабыта манна кырдыаҕас суолун көрбүппүт. Бөрө да элбэхтик кэлэн аһар", – диэтэ.

Биһиги харахпыт быччайда. Ордук Ньюргун уолуйда. Хону хаала сатаата. Мин син кырдыаҕас, бөрө туһунан элбэхтэ кэпсииллэрин истибит буолан, соччо улаханга уурбатым. Холобур, эһэни көрүстэххэ, куттанан куотуо суохтааххын, утары тонолуччу көрүүхтээх үһүгүн. Эһэ да, бөрө да уоттан куттаналлар, онон аттыгар баарын сэрэйдэххинэ факелланар туһунан диэбит курдук.

Ити курдук төнүннүбүт. Тыраахтыр суолунан барарбыт туох эрэ эрэлин саҕар. Халлаан борунгуран ойуур быһыгар ону-маны куттанарбытын көрөрбүт элбээтэ. Туох да сангата-ингэтэ суох хаам да хаам.

Хонууга кэлибит, Тарыгнаах буолбатабын биллим, тыраахтыр суола салгыы барар. Арай ол хонууга улахан булгун-

ных турар, суолтан тэйиччи. Ол булгунных үрдүгэр киһи унуоҕа бадалыйан көстөр. Сангата-инэтэ суох хаамсан истэхпитинэ, Ньургун куттаммыт баҕайы куолаһынан сибигинэйэн сангарда: "Көрүүй...".

Дьэ дуо, өйдөөн көрбүтүм, булгунных кэннигэр сиикээн баар буолан туманнырбыт, дьэ ол туманьттан улахан баҕайы төбөлөөх дьахтар хап-хара харахтарынан көрөн турар эбэт! Харахтара тонолуччу көрөллөрө ордук киһи хараҕар быраҕыллар. "Уо-аай!" – диэбитинэн, мунур тэстэринэн сүүрдүбүт ээ. Тарыннаабы начаас буллубут.

Мантан иннэ мин суолу билэбин, сирдээн инники сүүрэн иһэбин. Хоруулары, ойуурдары тумнан биһиги отуубут турар бэс чагдатыгар тийдибит. Тыын ыла таарыйа тохтоон уоскуйдубут. Халлаан биллэ харангарбыт. Дьэ онтон хаамсан иһэн мин ыйытабын:

– Эн эмиэ көрдүң даа?

– Көрөн, саллыы улахан этэ, биһиги диэки сүүрэн кэлбитэ дии.

– Суох, тонолуччу көрөн баран турар этэ буолбат дуо.

– Сүүрэр этэ дии, тыаһа кытта "дьинг-дьинг" гына тыаһы-ыра.

– Эс, туман быыһыттан көрөн турар этэ.

– Суох, киһи унуоҕун кэнниттэн сүүрэн тахсыбыта уонна биһигини көрөн баран, биһиэхэ сүүрбүтэ.

Ити курдук этиһэн ким да иннин биэрбэтэ. Бүтэр уһугар мин эрэ улахан төбөлөөх дьахтары көрбүппүн, кини бу-

оллабына, кытарбыт харахтардаах дьиикэй кырдыаҕаһы көр-
бүт буолан тахсыбыта. Ким тугу көрбүтүн соннук бэйэбит
ыккардыбытыгар хаалларбыппыт. Дьоммутугар кэпсээбэт-
эхпит.

Дьоммут муна сылдыбыппыт билэн күлэн эрэ кэбис-
питтэрэ.

Кэлин Дьиэлээх диэн сирдэригэр элбэхтэ сырыттым эрэ-
эри, бу Дьиэлээх уонна Тарыннаах ыккардыгар булгунньах-
таах хонуу суох эбит.

Оччотугар биһиги иккиэн аһара куттанаммыт массовой
глюкка ыларбыппыт буолуо дуо ама?

Былыргыттан быраһаай

Икки оһохпун ыраастаан, чох быраһан операторскайбар төттөрү киирэн астына табахтаан бүттүм. Дьэ, онтон буруо куурдубут айабын инчэтээри куруускабар уу куттан эрдэпинэ, чох киллэрэр аан аһыллан дьон бодолоро тымныы салгын туманын быыһыгар көһүннүлэр. Ситэри айахпар ти-эрдибэккэ эрэ, оһох уотун кыыма быһа сизэбит үтүлүкпүн кэппитинэн утары табыстым.

Начаалыстыба эбит. Бэйэм маастарбын уонна электрик-пын кытта илии тутустум, олоҥ үлэ үөһүгэр сылдыар дьон “туох сонун” да дэспэккэ курдары дизельнэй хоско аастылар. Онтон бу чороччу туттан турар, хонноһор паапка тутуурда-ах, миигиттэн эдэрчи да диэххэ сөп эдэр киһи мин айахпыт-тан ас тахсарын кэтэһэн турар курдук. Инструктаж. Филиал-тан кэлбит санга киһи быһыылаах, сабыс-санга үлэбит таһаһа өтүүгүн да тутуута сүтэ илик. Киһибин төбөбүнэн кыһнай-ан сирдээн операторскайга киирдибит.

Чох ньиксик сыта ингэн хаалбыт операторскайбыт хоһу-гар уолбут одьукулуона хонтуора киһитэ буоларын бигэргэт-эр. Олоробун дуу, олорбоппун дуу диэбиттии сытан сис көн-нөрөр наарабытын тутан-хабан көрөр, уонна чэ, киһи этити-итэ суох син олоҥдо, паапкатыттан сурунаал хостоон тугу эрэ дьоһумсуйан туран суруйар.

– Туохпут инструкторай? – кэмниэ-кэнэбэс, билбэт дьону кытта кэпсэтэ үөрэммит киһи, бу санга инструкторы кэпсэтиигэ тардаары ыйытан көрдүм.

– Ээ, ТБ уонна ППБ... – уол тугу эрэ суруйар да суруйар. – Аатын ким диэний?

Ааппын толору ааттаабыппар киһим билэр киһитин аатын истибит курдук умса туттан суруйа олорон хараба сирэйбэр хатана түстэ. Боччумурбут уоһа үөрэн мичийбиттии ньалбайда, хараба уоттанан ылла. Мин эмиэ билэр киһим буолаарай диэн, аһыйах сөкүүндэ өй-мэй буолан өйдүү сатыы турдум. Олобум устата элбэх киһини көрдүм ини, көрбөтүм ини, бу курдук эдэр уолу харахтаан көрбөтөх курдук-пун. Көрбүт да буоллахпына, “эн-мин” дэһэн кэпсэппэтэх инибит, билбэт эбиппин.

Куруускабар турбут уубун иһэн сирилэтэн баран туох айылаабын суруйарый диэн сурунаалы кынастаспытым – буочарбыт сүрдээх мөлтөх, оскуола оҕотун киэнэ. Син элбэх буочары аахпыт, ырыппыт киһи быһыытынан, бу буочарынан боростуой, норуодунай көбүстээх киһи суруйарын билэбин. Биллэн турар, криминалист да идэлэммэтэрбин, быһаара үөрэнэн хаалбыппын.

Уолум дьэ, туох баарын бичийэн бүтэн “илиигин баттаа” диэн сурунаалын уунна. Бэйэтэ пепельница буолбут кофе банкатын көрөн табах уматынна.

– Мишканы билэбин дуо? – уолбут кууркатын сэгэтэн элэккэй санаата киирэн дьэ кэпсэтэргэ сананна быһыылаах.

– Элбэх Мишканы билэбиин... – бэйэм испэр “бу” диэн үс эрэ Мишканы билэбин, олортон биирдэстэрэ да буолбатах, баҕар бырааттара, аймахтара... – Ол?

– Миркин Мишканы? – уол хаһаангы эрэ доҕор буола сылдыбыт киһибин санатар курдук туттар, мин өйбөр “Миркин” диэн олус туспатык, хаһан да иһилибэтэхтик киирдэ.

Миркин...

– Уу... дьэ, куорат буоллабына умнубутум да буолуо, хаһан сырыттым этэй онно... Эн ол кинини туоххунуй? – туох эмэ сибээс-ситим булаары киһибин туоһулаһабын.

– Мин Мэнгэ Ханаластан кэлбитим. Миркин Мишка эйигин аһара бэркэ билэр этэ дии, элбэҕи кэпсээбитэ...

Дьэ өйдөөтүм ити саната сатыыр киһитин – колледж уопсайыгар олоро сырыттаһпына биир “зайчиктыыр” уол баар этэ. Ол эрэри мин кинилиин илии тутуһан да ааспатабым, миигин хантан билэн оннук айылаах мин туспунаан туора дьонго кэпсиэр диэри ахтар баҕайытай? Кини сырсар кыһа миэхэ сурук үлүгэрин суруйарын билэбин, эрэри ол кыһа туһа туһунан буолуохтаах этэ...

Мин куоракка колледжка үөрэнэ сылдьан үөрэхпин ситэри бүтэрбэккэ бырахпытым. Ол эрэри онно үөрэммит биир толору сылым, иккис ситэтэ суох сыл сороҕо үчүгэй өйдөбүллэри мин олохпор хааллартаабыта. Эдэр саас, таптал, чэпчэки өйдөөх-санаалаах олох диэ! Астык да этэ чахчы... Бу баар курдук көстөллөр эрэри, ол кэнниттэн олоҕум ха-

ста-хаста тосту уларыйда, тарбахха баттанар сыл ааста эрээри, хаһан эрэ онно, олоҕум бастакы хардыларыгар, түгэҕэр баар курдук көстөллөр.

Уруккуну санаппыт уолу син биир өйдөөбөтүм, тоҕо кини миигин билэр курдук туттан, саната сатыы олороруй?

– Ээ, Миркин Мишка диэ... Билэр эбиппин. Колледжка үөрэнэ сылдьан алтыһан ааспыттаахпын. Эн кинини туоҕун буоларый? Ханна барда, тугу гынар? – дьингинэн миэхэ ол киһи олоҕун сонуну туһата да суох буоллар, интэриэс тардар баҕаттан сахалыы сиэринэн ыйыттым.

– Мин Мишка быраатабын. Ийэбит өлөн хаалбытыгар бүтэһик оскуола сылларын киниэхэ олорон бүтэрбитим. Санаһым Зойка миэхэ...

Аа! Потапова Зоя... Дьэ дьэ, ол иһин даҕаны... Били уопсайбытыгар олорбут сырсан мунҕанар кыһын син биир эрийсэн кэргэн ылбыт эбит дии. Миэхэ Зоя чохчу суруйар да этэ, хоһоонунан. Ол саҕарга мин уопсайбытыгар тахсар хаһыат эрдээктэрэ буолан хоһооннорун ырылыччы хаһыакка таһааран иһэрим. Бэрдимсик, хормун буолан симик кыһы болҕомтоҕо уурбат этим, үрдүктэн үрдүккэ талаһа сатыыр киһи. Иэдээн, билигин кэлэн кэмсинэбин, кыһы эрдэ-дээбиппиттэн.

Бу уол кэпсээбитин аңаар кулгаахпынан таһаара олордум. Бэйэм санаабар хойуостан... “Мэлдьи да аһтан-санаан тахсаллара”, – диэн истэҕинэ маастары кытта электрик киирэн кэллилэр.

– Бардыбыт дуо? – маастар табахтаан бүппүт уолу ыгы-
рар.

– Сир-дойду кыараҕас диэн маны этэллэр эбит.

– Тугу?

– Онтон бу ончу истэн билэр киһим эбит буолбаат, тахсан
испит тамадаһыт бэрдэ... – уол мин киэнник биллэ сылды-
ыбыппын билэрин үөрэ иһиттим эрэри, ол эмиэ атын осту-
оруйа, атын олоҕум хаттыгаһа.

– Мантыканг билигин даҕаны манна “звезда”... – маастар
этэрин кулгааҕым таһынан иһиттим.

Кини мэлдьи итинник, киһини кинниир кэриэтэ этэритт-
эн иһим да буһар. “Звезда” диэн ити мунньахтарга үлэ хай-
ысхатын быһаарсарга саамай куолуһуттара буоларбын эт-
эр. Мап-манган ырбаахылаах буоллубут да, тугу сангарар-
быт көнгүл диэбиттии кэпсии сатыылларын таастаах ууга
түһэрэммин начаалыстыбаны эрэйдиirim. Биһиги, хочуо-
лунай үлэһиттэрэ, курдары толорор эбээһинэспитин кини-
лэр ол сымыйа тириинэн тиһилибит кириэһилэҕэ олорон
хантан билиэхтэрэй. Дьэ “хара үлэ” эрэ диэн үрдүттэн дь-
аһамсыйалларын утаран, чахчыны була сатаан куолулуурум.
Маастарбын да өйдүүбүн, кини эмиэ биһиги курдук киһи,
бэйэтин эрэ эбээһинэһин толоро сатаахтыыр.

Төһө да “начаалыстыбаны утары”, оппозиционер буолан
көһүnnэрбин, миигин билэр, “биллэ-көстө сылдыбыт” ди-
ирэ миэхэ “очко” буолла. Одьукулуонун сыта да миэхэ бар-
сымахтаһыһык.

– Тугу көрдүгүт? – диэн мин маастарга аахайбакка эрэ электриктэн курдары ыйытан иһэ истээх теманы уларытан кэбистим.

– Дизельнэйгэ санга автомат туруохтаах, кабель кээмэйдэ-этибит.

Тахсан бардылар.

Мэһэйдээннэр. Таах даҕаны оһохторум санга оттулуннулар, тураллар ини, бээ, ол олоҕум кэрчигин саныы таарыйа табахтыахха...

Иккис сылыгар этии киллэрбиттэригэр, дьон эппитин хоту диэххэ сөбө дуу, Мииринэйдээҕи техникумга көһөн хаалбытым. Эдэр буолан уларыа сылдьар дьон-сэргэ, тулалыыр эйгэ миэхэ туох эрэ күннээҕи түбүк буоларын курдуга. Санаттан санга. Бэйэм да туохтан да иннэн турбат иннин хоту айаннатан иһэр хорсун ыччат буоллаҕым. Миэхэ биир изюминка баара – сангаран, ситэритин хоһулуу хоһуйан баран кэлээр диэбит киһилэрэ этим. Онуоха иитиспит эһэм оруола улахан. Кини маҕаһыыҥҥа атыыланар табаҕы сөбүлээбэт этэ. Мэлдьитин хайытыллар халандаар кумааҕытыгар табах мохуоркатын кутан, эрийэ тутан, силинэн ситимнээн тардар идэлээҕэ. Дьэ мин ити дьарыгын сөбүлээн, кыра эрдэспиттэн табаҕын онгортон биэрэрим. Туох кистэлэнэ кэлиэй, оҕо киһи уопут онгорор баҕата киирэн эһэм табаҕар кубоох сааҕын, тууһу-саахары, чэй быыбайкатын булкуйан, чэ буолар-буолбат симизини онгортон таһаарарым. “Хайдаҕый?” –

диэн ыйыттаһпына ардыгар "па" диирэ, ардыгар билбэккэ да хаалара. Ити дьарыкпын эһэм хоһугар киирэн дьарыктана олорор кэммэр эһэм олонхолуур, тойуктуур идэлээбэ. Арааһа, бэйэтин олоһун туойара буолуо, бу диэн билигин кэлэн өйдөөбөппүн эрэри, дьэ биир сүрүн герой, "Микиитэ Бэргэн" диэн этэ дуу, мүччүргэннээх сырыыларын кэпсиир эбит этэ. Хойут өйдөөтөхпүнэ, эһэм үс кэргэннэнэ, сири-дойдуну тэлэһийэ кэрийэн олоро сылдыбыт оһонньор, бэйэтин олоһун туһунан олонголообут да буоллаһына көнгүлэ. Чэ, ол историялар сюжеттарын ончу умнан кэбиспиппин, арай кырдыаһас киһи сытыы тыллара мин өйбөр хатанан, сааһыланан, инникитин бэйэм санаабын толору этэрбэр элбэхтик көмөлөспүттэрэ.

Оскуоланы бүтэрэр бүтэһик сылларбар уол оһото, сытыы тылынан быһа сытыйбыт киһи, тыл үөрэбэр киириэхтээбим биллэрэ. Саха тылын уруогун сүгүн-саһын ыттарбакка, билэрим бэрдиттэн диэххэ дуу, буруйдаах оһо муннукка туарын курдук, доска ыйаммыт истиэнэтин муннугар устуулбун аһалан олорунан кэбиһэрим. Сахам тылын учуутала киэн көбүстээх киһи эбит. Уруок тас өттүнэн сайыннараары кинигэ бөһөтүн аахтара сатыра да, акаарыбар, барытын билэбин диэбиттии дьиэбэр аһалан киэр илгэн иһэрим. Бүтэһик сылга оскуолам миэхэ эрэлэ улахан этэ: актыбыыс бэрдэ, сытыы-хотуу, киирбит-тахсыбыт уол оһото бэйэтэ талбыт үөрэбин хайаан да бүтэриэбэ диэн. Мин онно астына сөбүлэһэрим, өссө киһиргээн, өссө киэбирингнээн, мин саға оттойбут

киһи суоѳун кэриэтэ.

Куорат миигин күүтэрэ. Куорат – толору дьолунан тосхойбут, аҥаар кырыытыттан араас аралдьыйар кииннэрдэ-эх, хараҥа муннуктарынан ханыылаһа арахсыбыт тоһуурдардаах киэн дойду. Сыалым – хайаан да филологической факультетка, саха тылын суруналыыстыкатыгар туттарсыахтаахпын. Биһиги саҕана БКЭ диэн эксээмэннэри саҥа эксперименниир кэмнэрэ. Ол иһин эбитэ дуу, саха тылын эксээмэнэ суох курдуга, бу эппит факультетпар бэйэтигэр туттарыахтаах быһыылаабым. Эбиитин омук тылын. Саатар биһиги оскуолабытыгар учууталбыт "бонжур" диир этэ, куораттаабы приемнай комиссия "гуд морнинг" диэн көрсүбүтэ.

Дьэ өйдөөҥ уонна ол саҕанаабы балаһыанньабын: суос-соѳотох куоракка кэлбит, киирбит-тахсыбыт уол оѳото, хас киэһэ аайы "Оржанкаттан" саҕалаан доѳотторун кытта күүлэй тэбэр киһи, икки нэдиэлэ иһигэр икки араас эксээмэнгэ бэлэмнэнэн туттара охсуохтааҕа. Саха тылын сапсыйан кэбиспитим: "Ээ, билэр инибин, туттарыам. Биэскэ", – диэн-нээхпин, дьоммор инньэ диэн биллэрэбин. Оттон омук тыла... Приемнай комиссияҕа баран этэбин: «Мин "бонжур" дииргэ үөрэммит киһибин, хайдах "хай юдо юду" диэхпиний?» – диэн бөппүрүөктэһэн турабын. Приемнай хамыһыһаа устудьуон кыргыттар олороллор, миигин аһыннылар диэххэ дуу эбэтэр ньоѳойум бэрдигэр бэринэн дуу, начаалынньыктарыгар диэххэ, бу диэн ким диэн дуоһунастаах киһитин билбэппин, киллэрэн биэрбиттэрэ. Мин бары-

тын эттим-тынным. Ол киһим истэн олорбохтуу түстэ уонна маннык тыллаах буолла: "Дьэ, уол бэрдэ эбиккин. Биһиги үөрөхпитигэр уолаттар аҕыйахтар. Икки илиибин уунан туран эйигин киллэриэ эбиппин да, эксээмэн аата эксээмэн. Ирдэбиллэри толоруох тустаахпыт. Чэ, баҕар английскай тылы иккигэ да туттар – ол эрэн эрчилин, үөрэт, мин онно харахпын быһа симиэм, сүрүнэ эн саханг тылын баһылыгы тут. Портфолиоҕун хаһыаттартан вырезкаларынан толорон, хомуйталаан аҕал, оччоҕо собеседование нөнгүө киллэриэхпит", – диэтэ. Мин үөрүүм бэрдиттэн тулабын барытын ыһыта-тоҕута тутуох курдукпун.

Били сапсыйан кэбиһэр сахам тылын эксээмэнэ тийиэн кэллэ. Киирэн олорон, бэриллибит торуму ааҕан баран дэлби кэлэйдим: мин оскуолаҕа саха тылын үөрөппит буоллахпына, бу ханнык түүр тылын биһиги ырыта олоробутуй диэх айылаах. Өйдөөбөт тылларым эчи элбэхтэриттэн да салҕан, садааннабын сүгүн-саҕын толорботум. Толордум эрэри, астымматым, сөпкө эрэ, сыһа эрэ, биир улахан да улахан, сүдү улахан токур ыйыты!

Онтон кэлэйэн английскайбар да бэлэмнэммитим. Сырыттым. Куорат сайынҕы көстүүтэ эчи үчүгэиин, киһи күүлэй тэбэ сылдыах курдук. Эксээмэн тирээн кэлбитигэр сурукка бочуллартын үрдүнэн-аннынан толордоҕо буолбутум, тылынан этэргэ: "Ай допоткнуу", – дииртэн уратыны билбэппин.

Түмүктэр табыстылар. Ээ, мин киһиргиир баҕа санаабар,

былыр үйэ үөрөхпин бүтэрэн Саха сирин хаһыаттарыттан биирдэстэригэр үлэлии киирээри сылдыар курдукпун. Талабын-хайыбын: "Ээ, суох, ол хаһыат политиканы эрэ эрдэн тахсар, онно киирбэппин", – диибин. Хантаан, абитуриент үлүгэрэ үмүөрүспүт көрүдүөрдэригэр быыс булан истиэнэҕэ ыйаммыт испииһэги көрөн айабым эрэ аллайбыта. Сангата-инэтэ суох тахсан баран хаалбытым. Бэйэбин буруйдуом дуо, биилээх биитин харыстанар, "үөрэх миэстэлэрэ атыылааммыттар" диэн уоскутунабын.

Дойдубар төннүөхпүн саарыбын. Хайа, били биэскэ эксээмэнин туттарыахтаах уоллара, баҕатын хоту ханнык баҕарар үөрэҕи бүтэриэх буолбут киһилэрэ эмэһэҕэ тэбиллэн тийэн кэлиэ дуо? Дьоммор "биллэ илик" диэн биллэрэбин уонна быыс-арыт булан атын үөрөхтэри көрдүүргэ сыал-сорук туруоруммутум. Хос-хос эксээмэнэ суох, БКЭ түмүгүнэн эрэ киирэр үөрэх идэлэрин. БКЭ миэнэ үчүгэй.

Онуоха тылынан-өһүнэн хойуу уол оҕотугар киэһээنگи "Оржанка" көмөлөспүтэ. Хас биирдии алтыспыт ыччаппыттан ыйыталаһан, ким ханна туттарсарын, киирбитин, төһө куонкурустаабын чопчулаһарым. Ол гынан саамай боростуой дии санаабыппар, политехнической дэнэрэ этэ дуу, колледжка, бэйэтэ общагалаах, аһатар-хоннорор эрэ диэн сылтабынан механик-суоппар идэтигэр киирбитим. Хоһум арендата эрдэ бүтэн, биир санга доҕорбор хорҕойбутум, биийирэ сыспытым. Ол курдук уопсайга киириэхпэр диэри күннээҕи аһылык булуна-булуна сэбирдэхтии тэлэбириир

күннэри таах барыыр курдугум.

Уопсай... Үс этээстээх эргэрбит таас дьиэ. Эргэ дьиэ буолан эбитэ дуу, түннүктэрэ быыкаайыктар. Алын куурус устудьуона аатыран алын этээскэ, бастакыга олохтоотулар. Онно, көрүдүөрбүтүгэр, кыра саала дуома баарыгар тэлэ-бииһэр эрэ турар. Иккис этээскэ теннис, үһүс этээскэ ол саҕанааҕы дьохуннаах компьютер кабинета тураллара. Биллэн турар, хас биирдии этээскэ көрөөччүлэрдээх, онон атааннаһы да тахсыталыыра. Чэ, ити хааллын. Ол оннугар бастакы этээскэ комендант хоһо уонна воспитательскай кабинет тураллара, онон уопсайбыт мунһаҕа, көрсүһүүлэр барыта манна тэриллэллэрэ. Бу санаатахха, уопсайбытыгар үксүн бастакы куурус оҕолорун ноҕоруускалыыр эбиттэр, үрдүкү куурустар ордук үөрэхтэригэр охтоллоро уонна туора үлэлээх буолан дуу, уопсай олоҕуттан тэйбит, кыһаллыбат курдуктара. Биирдиилээн актыбыыс баарын баар этэ.

Бастакы уопсай сүбэ мунһаҕа – старостаны, уопсай актыбын талыы. Мин, тылы баһылыы-көһүлүү туспут киһи, маннай утаа редколлегияны туттаа инибин диэн бигэ эрэллээхпин, билсибит үөлэннээхтэрбин "миигин баҕатыйар" диэн, туһата тирээтэбинэ куоластаарын диэн агитационнай хампаанньабын ыппытым быданнаабыт.

Ол эрэри редколлегия редакторынан үһүс куурус кыһа, кэлин "Ачыкы" диэн ааттаммыт модьу-таҕа Шура буолбута. Шура кыра унуохтааҕа эрэри кэтит саннылааҕа, киһи мэнэ-киирэн биэрэн былдьаныах айылаах кыһа этэ. Ол гы-

нан баран кэпсээн дуу, наадалаабын дуу этэн киирэн бардабына, утуктуу быһыытыйан, сынгаабырдаабыппын да билбэккэ хаалабын – оннук намыыннык, интонацията суохтук, киһини интэриэһиргэппэттии сангарара. Киниэхэ үс киһини – биһигини сыһыарбыттара. Биллэн турар, устудьуоннарынан күөйдэриллибит мин, ханнык эрэ Зоя – сангата-ингэтэ суох, тостуох бэтэрээтинэн ырыган кыыс, уонна "гот" собуустук таннар, туттар-хаптар Өлүөскэ – худуоһунньукпут. Мин бу редколлегиябытыгар тутатына "Хотуншабыт" уҥа илиитигэр кубулуйбутум. Шура төһө да киһи утуктуох курдук сангардар, аһара бэркэ быһаарар этэ, тугу оноруохтаахпын чуолкай этэрэ. "Онон бүттэ" диэн түмүктүүр, ачыкытын көнөрүнэр уонна тиэрэ хайыһан баран хаама турара.

Оскуола сахтарга барытын бэйэтэ иилээн-саҕалаан сылдьыбыт уол ону ончу сөбүлээбэтэҕим. Бастагы эрэ хаһыат тахсыытыгар бары эйэ-дэмнээхтик үлэлээбиппит. Ол эрэн хаһыаппыт Хотунша эппитин хоту оноһуллан уу нукаай тыынынан, нэһиилэ эрэ аабыахха сөптөөҕө. Хаһыаппыт тахсыбытын кэннэ баспытааталбытыгар тийэн отчуоттуубут: хайдах үлэ барда, тугу сырдаттыбыт, туох итэҕэстэр баалларын бэлиэтиибит. Баспытааталбыт Розалия Санна (Александровнаны кылгатан) биир көрдөөх-нардаах, бэһиэлэй дьахтар этэ. Тута: «Хаһыат үчүгэйдик үчүгэй эрээри, партком хаһыатын курдук, аныгыскыга көрү-күлүүнү эбэргит буоллар, эдэр ыччат маны аабыа суоҕа», – диэбитэ. Мин Санна эппитигэр ончу сөбүлэһэн: "Ити барыта Хотуншабыт

дии – күлүүлээх буолла да, аморальной, непристойной ааты-
рар...". Санна иннигэр Хотуншабытын кыайан-хотон күтүр
өстөөбүнэн аабыллыбытым булгуччу, кырыылаах харабынан
көрбүтэ эрэ баар, ачыкыта харабын улаатыннаран сүр ыара-
хан көрөөһүн.

Мин Хотуншаны туоратарга күһэллибитим. Карьера онго-
стооһуна диэн баар, киһи үрдүктэн үрдүккэ дабайыахтаабын.
Онуоха утуйан хаалбыт Шура – туормас уонна мэхэй.

Иккис хаһыаппыт улахан айдааннаахтык тахсыбыта. Мин
сорууан Хотуншабытын кыһырдарым, бэйэтиттэн таһаара
сатыырым. Кытара-кытара куотар эрэ аакка барара. "Онон
бүттэ!" – диэн нап-намыыннык хаһыытыр уонна эргил-
лэ биэрэр да хаама турар. Элбэхтэ эрэйдээбиппэр Саннаба
ынгырдылар. Хаһыаппыт тангыллан бүтэн санга бэччээттэнэ
турар, үһүс этээскэ. Санна хоһугар киирбитим, ньаккырач-
чы ытаан харабын тулата кытарбыт Шура буруйдаах оҕо кур-
дук бүк түһэн умса туттан олороро. Салла санаабытым. Су-
ох, мөбүллэрбиттэн толлубаппын. Киһини дууһатын кылын
таарыйыар диэри кытаанахтык сөҥпүппүттэн саллыбытым.
Дыһыгар, кыһы ытатыахпын баһарбатабын. Былаан быһы-
тынан мин сатабылбар баһыйтаран, мин харизмабар бэринэн
Хотунша бэйэтэ: "Эрдээктэр буолар эн дьылҕан эбит", – ди-
этээбэ. Суох, оннук сатамматах. Хас киһи санаатын таайы-
амый, Шура бу ытаан сыгсырыйыар диэри кыһалҕаламмы-
тыттан кыракый хараасты баара...

Саннаба миигин үөхпэтэх да, үнсэргээбэтэх да этэ: "Атын

кыһалҕаттан кыһайтаран редколлегия үлэтигэр сөбүлэспэппин, akkaaCTaHaбын", – диэбит этэ. Онуоха Санна миигиттэн ыйытар:

– Шура саҕа үчүгэй эрэдээктэр суох буолбаат?

– Мһы... – диэн аат эрэ харата сөбүлэстэҕэ буолабын.

– Бу уол эрэдээктэр эбээһинэһигэр толору эппиэттэһэр...

– диэн ботугуруур, онтон өссө күүскэ көбүллэн, ынчыктаан ылар.

– Шура, оннук айылаах туох тус кыһалҕаланнын? Тоҕо сөбүлүүр үлэҕин быраҕа сатаатын? Сатаспаккыт дуу, хайыы үлүгэр дуу? – Санна мин диэки көрүтэлиир.

– Санна! – диэн быһа түһэбин. – Шура, уоскуйа түстүнүү, баҕар, санаатын уларытыа дии...

Сымыйанан Шураны көмүскээтэҕэ буолан дьүһүлэммиппиттэн Шура өссө оргуйан туран кэлбитэ:

– Суох, мин санаам биир! Уурайабын, онон бүттэ! – диэтэ да, остуолга уурбут ачыкытын хаба тардан ылан, эргиллээт да тахса турда.

Мин күлүөхчэ сирэйбин туттубуппар Санна: "Тоҕо күлэҕин? Кыыс кими эрэ таптаабыт дуу, хайаабыт дуу, алҕаска эйигин буолаарай?" – диэн бэлиэтээн эппитигэр, "эчи суоох!" диэн хоруйдаабыппын өйдөөбөккө да хааллым. Чахчы, тоҕо ол туһунан санаабакка сылдыбыппынай? Өйбөр Хотунша көстөн кэлбитэ уонна биир уол, эмис, эбиитин ачыкылаах кыыс тапталга билинэрэ көстөр. Онуоха уол хоруйдуур: "Суох, оттон мин эйигин таптааппын дии...". Онуоха

Хотунша бу билигин ажай курдук ыгылыйа кытаран баран, ытаан тожо барар. Буолуон да сөп. Вариант. Оччоҕо мин ууттан ыраас тахсабын, мин кингнээн уураппыт курдук көстүбэт эбиппин...

Киэһэлик Хотуншабыт, ол күнтэн ыла Хотунша буолан бүппүтэ, "Ачыкы" диэн аата хос күөрэйэн тахсыбыта. Воот, Хотуншабыт мин хохум ааныгар кэлэн тонсуйа турара. Илиитигэр паапка кыбыныылаах, биллэ уоскуйбут, уруккутун курдук утуктаабыт сирэйин холбообут. Миэхэ утары ууммута уонна дьэ бэрт киитэрэйдик: "Эрэдээктэр буолбуккунан эбэрдэ!" – диэтэ. Махтал. Эргиллэн баран истэбинэ ыаһах онгостубут ыйытыбын син биир ыйытарга сананным. "Тоҕо... Тоҕо эрэдээктэрдээн бүттүң?". Шура нап-намыннык эргиллэ биэрдэ, өһүрбүт харабынан киһини курдары көрөн кэбистэ уонна: "Бу сылга сиэмэхтэр аһара элбээбиттэр..." – диэтэ.

Түүнү быһа санааҕа ылларбытым. Сөпкө онгордум дуо? Сиэмэхпин дуо? Санаабар, өлөн баран Арай ааныгар кэлэн турабын уонна онно турар аанньаллар миигин сууттуулар: "Бу киһи сиэмэх... бу киһи – абааһы! Киэр буол! Эн умса тимириэхтээххин, тоҕо үөһэ дабайан астынан ахан ааһаары тураҕын?".

Хата хаһыаппыт сатаммыта. Уопсай олоҕо уһуктубута. Хайдах эрэ бары түмсүүлээх буола түспүппүт. Биирин үксүн таһырдыа тымныылар саҕаламмыттарынан сибээстээн устудьуон үксэ уопсайтан тахсыбатыттан ини. Тэрэ-

эһин үрдүгэр тэрээһиннэр саҕаламмытара, хаһыаппыт толору баран, аны ыстатыйалары сыымайдырбыт. Эбии көркүлүү рубрикатын уонна билсигии колонкатын арыттарбытым. Анонимнай сурук үлүгэрэ тиһиллэрэ. Күн, нэдиэлэ аастабын аайытын сөпкө онорбуппун итэҕэйэн испитим.

Арай үөрэхпэр быстар мөлтөх этим. Мөлтөх да диэн, ончу кыһаллыбат, ээл-дээл сыһыаннаһарым. Таах даҕаны оннук устудьуоннар элбэхтэрэ, кыһыны сылаас уопсайга кыстары үөрэххэ киирбиттэр. Олор быыстарыгар мин. Тыл үөрэхпэр киирсиэхтээх уол техникаҕа тугу быһаарсыахпыный, оскуолаҕа сылдьан "Восход" матаһыкылы эрэ ыһар-танар киһи. Преподавателлар сэрэйэллэрэ, бу уол туһата суох диэн. Ол эрэри актыбыыс аатыран, завуч уонна организатор курдук күүстээх арангаччылардаахпын, ол иһин да миигин кыайбат-хоппот эбиттэр.

Үөрэх кэмигэр таах сылдыбатабым, "ботаннары" кытта доҕордоһуубун саҕалаабытым. Биир оннук вундеркинд уол, миигин кытта бииргэ үөрэнэр нуучча уола Хлопонин Олег түбэспитэ. Мииринэйтэн төрүттээх да буоллар, уопсайга олорбот этэ, быһата, куоракка дьоннордооҕо. Уһун, ырыган бэйэтэ, элбэх нуучча мустубут сиригэр сүтэрэн кэбиһиэххэ сөптөөх бары нууччаларга барсар сирэйдээҕэ. Төһө да киһи ымсыыра көрөр кыһыл көмүс цепочкалаабын иһин, бу уол "ботан" аатыран олус кыбыстынньанга, чункуга уонна оҕолортон туора көйөн сылдыара. Ол эрэн, кини да эдэр уол эдэрэ өтөн кыргыттары кытта билсигиэн, кэпсэтиэн-ипсэтиэн

бафарара. Мин ону иилэ хабан ылан бэйэм сыалбар туһам-мытым. "Миэхэ доҕор буол, мэлдьи аттыбар сырыт", – диэ-битим. Ол оннугар мин ыарырҕатар предметтэрбэр кини кө-мөлөһүөхтээбэ. Санаабар, ол уолу элбэххэ үөрэппитим. Ба-стакытынан, уонна саамай сүрүнэ – харса суох сыһыаннаһар-га. Миэхэ махтала мунура суоҕа, уонна кэпсээммин быһа түһэн этиэм дуу, ол үөрөхпин быраҕыахпар диэри көмөлөс-пүтэ.

Үөрэх чааһа тупсан барбыта, хаһыат киэркэйэн испитэ, иллэн кэм элбээбитэ: киэһэ аайы утуйаары сытан аны өс-сө тугу ситиспит киһии диэн толкуйдаан тахсарым. Фанта-зиябар группам старостата буолан көстөбүн, уопсайым ли-дерэ буолан киэбирингиибин, үрдүк стипендия, тэрээһинт-эн тэрээһин, кыраһыабай кыргыттар, кулууптан кулуупка үнкүүлээн тиэриллэнниибин...

Арба кыргыттар. Кыраһыабай кыргыттар бааллара, бэли-этии көрөрүм да, бастаан аахайбат этим, балаһыанһабын онгостуохпун наада эбээт. Тоҕо эрэ үрдүк былаастаах бу-оллахпына биирдэ саамай-саамай кыраһыабай кыыс миэхэ тиксиэхтээбэ. Оннук халымардык таптал туһунан өйдөбүл-лээхпин.

Арай Инессаны сөбүлүүрүм. Сөбүлээн кэпсэтэrim, ис-тингник сыһыаннаһа сатыырым. Инесса мин эрдээктэрдии киирбитим кэнниттэн редколлегиябытыгар сыһыарыллыбы-та. Хоту улуустан сылдыра, орто унгуохтаах, арыый да этт-ээх-сииннээх кыыс этэ. Бастаан омос көрдөххө, атын кыр-

гыттартан уратыта суоҕа, кинини майгыта-сигилитэ киэргэт-эрэ: мэлдьи үөрэ-көтө сылдьар, ол үөрэр-көтөр ыарыытынан кэпсэтэр дьонун барыларын сутуйара, дьээбэлээх-хооболоох даҕаны, ханнык баҕарар бөлөххө киирдэҕинэ, кини сангата-инэтэ ол бөлөҕү сомоҕолуур курдуга. Ким сөбүлүө суоҕай, оннук норуодунай кыһы? Кини мин аттыбар сырыттаҕына, дыкти күүстээх курдук туттарым. Бэйэтэ Табыллы-Куо. Ол иһин да барыта сатанан истэҕэ.

Ханнык баҕарар кыыс ис дууһата – кистэлэннээх. Сүрүнэ туох кистэммитий диэн ыйытар сыһа, сүрүнэ туох эрэ өрүү кистэниэхтээх. Инесса кистэлэнэ – кими да илии тайанарыттан бэттэх чугаһаппата. Биричиинэтин истибэтэр-бин-билбэтэрбин даҕаны, биирдэ дьээбэҕэ кууһан ылан уураан көрүөхпүн баҕарбытым. "Лас" тыаһыыр ланкынас тыаһынан көрүөх бэтэрээ өттүгэр кыһым ытыһа иэдэспин аһыппыта. Уонна дьэ күлэн лаһыгыраата: "Дьээбэлэннин дии, дьээбэлэнним диэрий..." – дии-дии иэрийэ-иэрийэ күллээ. Мин эмиэ "тоҕо түргэнэй..." диэн соһуйбутум бэрдиттэн күлэ-күлэ кэтэхпин тарбаннаҕым. Ол кэннэ сөбүлэнэ суох уураан бэрт. Иэдэһим күнү быһа кытаран сылдьыбыта. Сөбүлэннин ылаары минньигэс тылынан угуттуурум да, киинэҕэ эбэтэр ханнык эмит тэрээһиннэ ыңыра сатыырым да, хайатыгар да ончу сөбүлэспэтэҕэ. "Туох эрэ дии саныахтара..." – куотунар тыла ол. Хата миэхэ кыыс көрдөөн, сүбэлээн, билсиһиннэрэ сатаан бэйэтэ туспа муну-эрэһи көрөрө. Дыкти кыыс Инесса, тоҕо миигин чугаһаппа-

табын айбыт тангара бэйэтэ биллэбэ...

Хата биир кыыс миэхэ хоһооннору суруйара, английскай-дыы "Z" буукубанан илии баттаан ыппыт буолара. Бастаан тоҕо миэхэ ыытарын аахайбат этим, кыһаллыбакка хаһыап-пыт уус-уран айымныы балаһатыгар анһан иһэрим. Таптал туһунан наһаа да иэйэн-куойан туран бэркэ да суруйара ээ ол кыыс. Кэнникинэн сэрэйэн барбытым, бу кыыс, арааһа, миэхэ суруйар быһыылаах диэн. Суругу анал дьааһыкка укпат этэ, худохунньукпут Өлүөскэ "эйиэхэ ыттылар" диэн тус бэйэбэр биэрэрэ. Ол иһин биир үтүө күн Өлүөскэни ыган-хаайан туран туоһуласпытым да, бартыһааннааҕар кытаанах "гот" буолан биэрбитэ: "Эппэппин, эрэннэрбитим, инники-тин да этиэм суоҕа. Бэйэн тулабын өйдөөн көрүүй, таба тай-ан, сэрэй..." – диэбитэ.

Оо, ол "З" буукуба "Зинесса" диэн аакка кубулуйуоҕун наһаа да баҕарбытым ээ! Итэҕэйбэккэ Инесса паспорын туох эрэ диэн балыйсан, уларсан көрбүттээбим. Инесса Инесса-тынан. Оччоҕуна мин тулалыыр эйгэбэр нуучча кыыһа Зина уонна чугастыы Зоя эрэ бааллара. Зина хайдах да сахалыы суруйбат. Өйдүүрүн өйдүүр диэбиттэрэ. Зоя аны туран тоҕо миэхэ суруйуой? Кыһалыннаҕына тылынан эппэт үһү дуо? Хаста да иккиэйэх хоско хаалан хаһыат кыһалҕатын быһаар-сааччыбыт. Чугасыһан, элбиих-элбэҕи аһаҕастык кэпсэтиһ-эн доҕордоспуппут ырааппыта дии. Этэргэ дылы, абыры-ыр-көмөлөһөр балтыкааным. Зоя биһикки Бүлүү энгээритт-эн сылдыар буоламмыт чахчы бэйэбитин тоҕо эрэ тыл аҥа-

арыттан өйдөһөрбүт, хаһыаппытын онгоробутугар ол наһаа да көмөлөһөрө. Ол эрэн, Зоя курдук кыыс миэхэ хоһоонно-ру анаабат, хоһоону да сатаан хоһуйбат ини.

Кэлин, өссө биир Зоя баарын билбитим да, тоҕо кини миигин билэрдии суруйуоҕай диэн саарбахтаабытым. Онон оннук, итинник илии баттааһыннаах ким баҕарар суруйу-он сөп, баҕар "Ачыкы" да буолуон сөп диэн, аахайбат аакка барбытым. Тиһигин быспакка хоһооннор тийиэн кэлэ турал-лара. Ардыгар кыланан да ыларым, оннук итэҕэтиилээхтик, киһини аһыннардыы суруйара. "Ачыкы" да буоллаҕына, ол кыыс сордооҕу кууһан ыламын, "ытамныйыма, сэгэттэй-иэм..." диэх айылаабым. Ол эрээри, тирээн кэллэбинэ, илэ бэйэтин көрдөхпүнэ, ол хоһооннор төбөбүттэн тахсан хаа-лаллара.

Күн-нэдиэлэ ааһан испитэ. Эппитим курдук, бэйэбэр сөрү-сөп үлэни, үөрөҕи булуна иллэнг кэмим дэлэй этэ. Розалия Санна иллэнг кэмнээхпин бэлиэтии көрөн биир-дэ тыл бырахпыта, сыбаайбаҕа барса сылдыаһын дуо диэн. Харчы кырыымчык кэмнэригэр баспытааталбыт тамадалаан эбии харчы булунар эбит этэ. Бэһиэлэй, бэрт эйэҕэс сангалаах-ингэлээх, дьээбэлээх да дьахтар чахчы даҕаны тамадалыан эрэ сөптөөҕө. Мин, тылбынан-өспүнэн кини кэнниттэн саппай уопсан иһэр киһи, дьэ ол сыбаайбаларыгар баран бэтиэхэттэн бэтиэхэни, көрү-нары үрдүттэн тутаммыт сыбаайбалары өссө кизгэппиппит. Кэлин өссө Зоялаах Инесса кыттыһан, олох да биир творческой хамаандаҕа кубулуйбуп-

пут. Мин Хлопонины да, Өлүөскэни да угуяа сатыырым, кы-
быстан төбөлөрүн быһа илгистэллэрэ, соботох уол буолар-
быттан толло саныырым. Эмиэ да миэхэ ымсыырап этилэр,
"кыраһыабай эйгэни" кытта алтыһарым иһин.

Арай биир сыбаайбаҕа сырыттыбыт. Мин улууспуттан
ыалдыттардаахтар. Билэр дьонум үгүстэр, ол иһин да кы-
быста быһыытыйдым эрээри, тамадаалааһын аһара бэркэ аа-
ста. Биһиги Санналыын остуолунан диэбит кэриэтэ үллэст-
эрбит. Өскөтүн Санна бастакы остуолга ыалдыттары, ол-
бохторуттан "хонуннаран" диэбиккэ дылы, бэһиэлэйдэтэр
турукка киллэрэн бэлэмниир курдуга, оччоҕо биһиги дьэ
иккис остуолга оонньуу арааһын оонньотон, ыллаан-туойан
ыалдыттарбытын күө-дьаа ыталыырбыт.

Иккис остуол кэнниттэн быһык сынньалан кэмигэр би-
ир билэр киһим миэхэ чугаһаабыта. Аҕам доҕоро этэ, хам-
түм дьоммор баар эрдэхпинэ ыалдыттыы кэлээччи. Өй-
дүүрбүнэн, өссө туох эрэ тойоно быһыылааҕа. Бастаан утаа
сэрэхэчэйбитэ быһыылааҕа, ингэн-тонгон туоһуласпыта, дьэ
онтон "билэр күөлүн балыга" аатыраммын бу курдук кэп-
сээннээх буолбута: "Дьэ, нохоо, бэркэ тамадалыыр эбик-
кин. Эдэр уол бачча үчүгэйдик дьону көбүлүө дии санааба-
таҕым", – диэбитэ. Мин: "Туох баарынан, туох баарынан..."
– диэн өрүү да махтаналларыгар үөрэммит киһи кыһаллы-
батым. Киһим арахпата, туоһулаһара элбээтэ, ити тамадаа-
лаан төһөнү ыларбын, төһө элбэх сыбаайбалары кэрийэрбин
барытын ыйытта. Мин холкутук хоруйдаан иһэбин. Өнө сы-

анатын истэн баран быһыылаах: “Оо, дьэ, кыра да харчыны өссө хас да буолан үллэстээхтиир эбиккит. Соботох бэйэн барарга санамматабын дуо? Бэйэн ботуччу да харчыланан этэ, уонна мин көрдүм, соботох да тэрийиэх, салайыах кыахтааххын...” – диэбитэ. Мин дуоспуруннанан туран. “Көрүөхпүт”, – диэн эттим. Ол эрэри ити барыта сыбаайба сүпсүлгэнигэр умнулла быһыытыйбыта.

Кэлин санаан кэлбитим, чахчы даҕаны, арай бэйэм туспа бардахпына? Санна да арыт-ардыгар биһигини илдэ барааччыта суох дии. Арааһа, үгүөрү харчыны төлүүр буоллахтарына, биһигиттэн көнөнөн туораталыыра дуу диэх быстах санаалар Санна туһунан үтүө өйдөбүлбүн быһыта кэбийэллэрэ. Бэйэтэ даҕаны, киһи ыйыталастабына: “Билбэтэбин ордук, ону-маны ыйыталаһыма”, – диэн баспытаатын хаанын киллэрэн хоруйтан куотара киниэхэ эрэлбин симэлиппитэ. Мин эрэммэт дьоммуттан тэскилиир идэлээхпин. Сатар аҕам доҕоро эппит тыллара туспа өй-санаа ситимэ буолан мин дууһабар былыр үйэ инэн, буһарыллан, фантазиянан тупсарыллан бу төлө көтүөх курдуктара.

Туохтан саҕалыахпын билбэт этим. Санна хайдах тамадалыырын чинчийэrim, ордук итэҕэстэригэр тохтоон, ымпыгын-чымпыгын быһаара сатыырым. Соботох буоллахпына кыайыа суохпун диэн билинэrim. Санна дьахтар буолан элбэх туһанар тэриэбэлээх курдуга, мин эр киһи буоламмын, ол “тэриэбэлэрин” кыайан туһаммаппын.

Күүстээх үөрэтээһин саҕаламмыта. Кэнсиэртэри кэрийэ-

рим, киинэлэри көрөрүм, кинигэ да ааҕа сатыырым. Саха-быт сиригэр эр киһи тамадаалыыра, бөдүүссэйдиирэ бэрт сэдэх көстүү эбит дьэ, ол иһин да миигин сонурҕаабыт-тара буолуо диэн өйгө оҕустараммын, эбии бэйэм талааммын сайыннарарга күһэллибитим. Ыллыырга, чабырҕахтыырга үөрэнэ сатаабытым. Чэ, быһата эттэххэ, тугу дьарык-тамматаҕым баарай, култуураҕа сыһыаннааҕы барытын толоро сатыырым.

Саннаҕа төһө да эрэммэтэрбин, онтукабын биллэрбэккэ сылдыаммын кинилиин сыбаайбаларга сылдыһарым. Ол эрээри бэйэм санга оонньууларбын киллэртиир буолбутум. Сыбаайба ыалдыттарыгар ол сонун көстүү интэриэһинэй этэ, онтон Саннаҕа биллэн турар, суох. “Кэпсэппит былааммытын тутуһуохтаахпыт...” – диирэ. Ол эрээри кэлин ити санга киллэриилэрбин хайҕыы сангарара. Бука, сэрэйбитэ буолуо, бу уол үөрэннэр үөрэнэн бэйэтэ туспа баран эрэр диэн.

Колледжпыт биһиэнэ улахан. Элбэх устудьуон үөрэнэр. Олортон кыра ангаардара эрэ уопсайга олороллор. Ол да үрдүнэн уопсайга олорор устудьуоннары үксүлэрин билэттээбэккин. Ол элбэх устудьуонтан син биир ким эмит да бу сыбаайбалаары таптал таайтарыылаах сыһыаныгар сылдыар кэмнэрэ. Оттон сорох устудьуоннар бэйэлэрэ да буолбаталлар, балтылара-бырааттара, эдьиийдэрэ-убайдара уруу кизэһэтин тэрийиэхтэрин сөптөөҕө.

Мин, оннооҕор бу колледжка киирдэ киирээт агитационнай үлэни ыппыт киһи, сыбаайбалары иилээн-саҕалаан тэ-

рийэрим туһунан билэр-билбэт ыччакка барыларыгар үөрэ-көтө, рекламалыыр тэнэ кэпсии сылдыабын. Ол эрэри Саннаттан саллан, хаһыатым үлэһиттэригэр, уопсайым актыыбыгар биллэрбэппин. Онуоха, уочараттаах хаһыат таныллар кэмигэр, Зоя биир түгэни иилэ хабан ылан, тугу истибитин эппитэ: “Бэйэн туспа тамадалыы барыаххын баҕарабын дуо? Оттон биһиги? Санна?”.

Зояны илиититтэн сиэтэн ылан подсобкаҕа киллэрбитим уонна: “Тсс... Сангара сылдыыма эрэ!” – диэтим. Зоя кутталыттан да ини: “Сөп”, – эрэ диэн хаалла. Тахсан истэхпинэ: “Миигин илдэ сылдыый...” – диэн ботугуруур кэриэтэ санга аллайда. Мин өйдөөбүтүм – кини да харчылаах сири батыһыан баҕардаҕа. Миэхэ хамаанда наадата чуолкай, ылычып бэйэм кини туох оруолу ылыабын толкуйдаабакка эрэ төннөн кэлэн: “Мантан иннэ оччоҕо мин хамаандабар баар буолабын. Кимиэхэ да кэпсээбэккин, эппэккин, ол эн биһикки кистэлэнмит...” – диэн итэҕэйимтиэ кыһы олус интригалаан кэбиспитим. «Сөп-сөп, клянусь своей матерью», – диэннээх ээ өссө.

Нэдиэлэ ааста быһыылааҕа, ол кэнниттэн, биир кууруһун-ньугум уол көрдөһүүлээх тийэн кэлбитэ. Убайа уол, тыаҕа, куорат аттынааҕы улууска, уруу киэһэтин тэрийиэхтээх эбит да, уйунар харчылара кырата бэрт буолан, үчүгэй тамаданы булбатахтар үһү, онон миигин, санга саҕалааччы киһи сыаната кыра буолаарай диэн, ыйытта. Мин үөрүүнү кытта этиллибит суумаҕа сөбүлэстим. Өссө бара-кэлэ бэйэлэрэ массы-

ына булан биэриэх буолан үөртүлэр. Зояны саныы биэрэн, “иккиэбит” диэтим. Ээ, өссө үчүгэй дэстилэр. Инньэ гынан, кэлэр нэдиэлэ бээтинсэтигэр эбиэттэн тэринэн тийийэхтэ-эхпит этэ.

Зояҕа эппиппэр, бастаан тутта сөбүлэхтэн баран, уйатыгар уу киирбит курдук, баран хааллабына, тугу-тугу куоттарыабын ырыҥалыыра. Санаатыгар, үөрөбүн, уопсайын барытын таннараар курдук кэпсэнэрэ. Мин эппитим: “Ханнык баҕарар быһаарыныы ылынарга киһи хорсуннуруохтаах. Эн куттанар, ыйааһынныыр буоллаххына, баһаалыста хаал ээ, бэйэм да баран кэлиэм...” – диэбиппэр, ып-ырыган кыыс өссө ырыахча ыгылыһа түһэн баран “ончу барсабын!” диэбитэ.

Били кимиэхэ да кэпсиэ суохтаабын бигэргэтээри миэхэ элиэтиирэ элбээбитэ. Оннооҕор таннар танһаһын кэлэн ыйытар, ону мин бэйэн бил ээ диибин да: “Мин сыбаайбаҕа барарбар хайдах танһаһы кэтэрбин Инесса сүбэлээн-амалаан биэрээччи дии, билигин хайдах киниэхэ этиэмий”, – ди-ир. Хайыахпыный, конспирацияны тутуһан, түөртэ-биэстэ танһаһын уларытта-уларытта көрдөрөрүн тулуйан-тэһийэн олороохтоотоҕум үһү.

Бээтинсэ күн тирээн тийэн кэлбитэ. Хомунуу-тэринии. Бу санаатахха, чакчы да Зоя биһикки ыккардыбытыгар “туох эрэ баарын” курдук иккиэн ыксаан-бохсоон, паараларбытыттан босхолонон, уопсайбытыгар тэнгэ кэриэтэ сүүрэн киирэн, танас уларыттан куотардыы ыстаннахпыт үһү.

Бастакы бэйэбит ыппыт сыбаайбабыт диэтэххэ, син бэр-

кэ ааспыта. Уонна, бары биир нэһилиэк олохтоохторо буоланнар дуу, куораттан кэлбит тамада ааттанаммыт дуу, биһигитини олус көрсүөтүк, иһирэхтик көрсүбүттэрэ.

Бүтэрин диэки, биллэн турар, тамада эрэ, ким эрэ, бары өйдөрүттэн көтөн хаалбыт дьон, айдаан-куйдаан, үөрүү-көтүү көмөтө суох көбүлүттэн тардыллыбыта. Биһиги күлүккэ көһөммүт, барар эрэ кэммитин кэтэхэрбит. Эдэр ыаллар төрөппүттэрэ биһигини агаардас хамнаспытын эрэ биэрэн ыппатахтара, устудьун оҕо куруук аччык дии-дии ас-үөл бөбөтүн көтөх мунгунан суулаан биэрбиттэрэ.

Дэ ситигирдик бастагы холонуубут ааспыта. Уопсайбытыгар ким да билбэтэҕэ, билбит да буоллахтарына, кэпсэлгэ тарҕанан Санна кулгааҕар тийбэтэх быһыылааҕа.

Үһүс этэ дуу, төрдүс дуу тэрээһиммит кэнниттэн, биир күн эмискэччи Саннаҕа барарга бирикээстээтилэр. Мин хаһыат туһата ини диэн туохха да кыһаллыбакка сүүрэн тийдим. Кабинетыгар Зоя олороро. Инесса эмиэ баар буолуохтааҕа да, тоҕо эрэ суох этэ. Өлүөскэ мэлдьи суох. Санна эмиэ баспытааталын хаана киирэн тонуйдук кумааҕы хасыһа олороро:

– Бэҕэһээ вахтертан үһсүү киирдэ, туох да көнгүлэ суох ханна эрэ барбыт үһүгүт дии?

– Бэҕэһээ?

– Иккиэн суоххут...

Мин туох диэн куотунуохпун толкуйдуу олордум, “билэр доҕорум сыбаайбатыгар буор босхо тамадалаан кэлибит”

диирим дуу, онно саатар эмиэ тоҕо Зояны кыттыһыннардын диэбэ дии, туох диэбит киһии, вариантан варианы сыымайдыы олордохпуна:

– Чиэһинэ этэбит?

Оо, Зоя, киһини түһэн биэримэ даа...

– Биһиги дьоммутугар баран билсигэн кэллибит, – диэт ойон туран миэхэ кэлэн санныбар сөрөннө.

Онно Розалия Санна сирэйин көрүү этигит, истиэ суоҕун истибит курдук харабын тиэрэ көрөн кэбистэ, айабын атыабынан атта, онтукайын илиитинэн эрэ саптарга күһэлиннэ.

– Ол иһин даҕаны! Дьэ бэрт дии! Өссө мин “эс, ама бу иккиэн хайдах тапсан сылдыалларый диибин ээ”, чахчы оннук эбит дуу, эчитин истиэххэ үчүгэиин! Туох диэхпиний, оттон, аныгыскыга миэхэ эбэтэр вахтерга сэрэтэн баран хойутуур буолуоххутун, биһиги икки холбоспут сүрэҕи араараары тугун бопсуохпутуй...

Мин да айахпын атыа эбиппин, Зоя хайдах уонна тоҕо түргэнник итинник толкуйдаан сангара охсубута эбитэ буолла? Таах даҕаны кыыстаах уол туспа сылдьан хойутууллара, бииргэ кэлэллэрэ-бараллара онуоха эрэ тиэрдиэн сөптөөҕө. Ол эрэри, сыһатык сымыйалаабыппыт. Сымыйалыы сорууна баран арыый атыннык, бэйэбитин албыннаппакка сылдыахха баара...

Ити күн Зояны кытта улахан кэпсэтии барбыта. Чэ, ол мин кыһа суоҕум иһин, Зояны биир ханнык эрэ уол сырсар үһү диэн истибиттээхпин, таһыттан үөрэнэр уол, уоп-

сайга зайчиктаан киирэ-киирэ хоһун ааныгар маньыра, уонна тобо дьэ миэхэ сыыттанн дьэн ыйыппытым. Зоя: “Өссө үчүгэй дии, айыкка, солуута суох киһини эрэйдиэхтэрэ суоҕа, уоллаахпын биллэхтэринэ, эрийсибэттэр ини”, – дьэннээх. Онуоха: “Оттон мин? Арай биир эмэ кыһы сөбүлүү көрдүм? Бу уол кыыстаах дьэн тэйиччинэн сылдыахтара дии...”.

Кэпсэтиибит түмүгэр син сөбүлэспиппит. Оонньуу-көр курдук сылдыахха даҕаны. Саас даҕаны чугаһаабыта. Ол аата сотору үөрэнэн бүтүөхтээхпит. Аҕыйах нэдиэлэ биһиги кыыстаах уол курдук көстүөхтээх этибит, онтон сайын сатаспакка аатыран арахсыбыппыт эрэ баар буолуохтааҕа.

Дьэ ол эрэн, ити хорсун быһаарыныы, уонна ол иннигэр үөскээбит сымыйа мин олохпун тиэрэ туппут курдуга, олоҕум хара кэрчигэр көспүтүм...

Бастакытынан, тапталынан угуттанар, астына ааҕар хоһооннорум тийэн кэлбэт буолбуттара. Мэктиэтигэр, суохтаабыт курдугум. Өлүөскэттэн ыйыппыппын, киһим баһын быһа илгистэр, “дьолун булбута” диир. Онно бастакытын кэлэйэ санаабытым, баҕар, ханнык эрэ кыраһаабысса кыыс суруйара буолуо дии, Зоялыын контракт түһэрсэн кэбиһэн, соҕотох сылдыар балаһыанньа суоҕуттан санаарҕаан ылбытым.

Иккиһинэн, Инесса. Саҕа билсэр сахпытыгар төһөтө киһини сырсаммын эрэи көрбүппүнүй, төһөтө сыллыы-ууруу сатаабыппыный, ол тухары кини хараҕын халтаһата да

хамсаабат этэ. Сөбөрүм диэн, ол курдук кими да чугаһаппатаҕа, өрүү соботох эрээри, норуот кыһа буолан, соботох-суйар диэни билбэт быһыылааҕа, мэлдьи хампаанһаҕа, мэлдьи үөрэ-көтө тугу эмэ да дыарыгыра сылдыарын көрөбүн.

Доҕорго кубулуйбут кыыс, ити уларыыйылар тахсыбыттары кэннэ эмиэ уларыа түспүтэ. Мин сөбөн эрэ кэбиспитим уонна Зоялыын туоралаан харчы өлөрөрбүтүн сэрэйэрдүү диэн кэпсэтиэхпиттэн толлорум. Син биир хаһан эмэ да кэпсэтиэххэ наада этэ. Тоҕо тосту уларыыйбытын, тоҕо доҕордуу сыһыана сүтэн, күтүр өстөөбөр кубулуйбутпун ыйыталаһаары, хаһыат таһаарытыгар диэн сылтахтанан соботохтуу көрсүбүтүм:

– Инессаа, мин эйигин билбэт буолан эрэбин, туох буоллун?

– Суох, туох буолуохпунуй? – ыйытыга ыйытынан хоруйдуур киһи ыйытыттан халыйа сатыырын бэлиэтиир.

– Эт эрэ чэ, күнүүлээтинг дуо? Ити Зоя алҕаска сангаран... – диэн истэхпинэ быһа түстэ:

– Мин эн тус олоххор ончу кыһаммаппын, – кэпсэтии уонна бүппүтүнүү туора тэлэн истэ.

– Эн саҕа тус олохпор кыһаллар киһи суоҕа дии?! Машалар, надялар, шуралар... тиксиһиннэртии сатыыргын умунунг дуо? – диэбиппэр эргиллэн кэллэ, сирэйэ өссө кыырыктыыйбыт:

– Миигиттэн эрэ тэйдин диэн. Уонна даҕаны, тоҕо өстүйбүппүн этэбин дуо?! Баар-суох дыуөгэбин албынныы сылды-

аргын иһин! Эн курдук сүөһүгэ албыннатан, Зоя барахсан
сымыйанан дьоллоно сылдьар. Эн сиэхсиккин киһи барыта
билэр, бэйэн эрэ иннигин билинэбин, дьону барытын абааһы
көрөбүн! Үтүө санаабар, баҕар, көнөөрөй, толкуйданаарай
диэбитим, “горбатого только могила исправит!”.

Ити этэ-тына турар кэмигэр өйбөр биир эрэ санаа:
“Күнүүлээн кэбилэнэ турар”, – диэн буулаабыта. Эмиэ ох-
сор буоллабына оҕустун диэн баран ыбылы кууһан ылбы-
тым. Оннук уоскуйуор диэри, сангарарын-үөхсэрин аахсыб-
акка тутан турбутум. Бүтэр уһугар: “Хайдах итинник быһы-
ыланыахха сөбүй... Тоҕо куһаҕан майгылааххыный... Эйи-
эхэ туох итэҕэс баар буолан сүтэрбити көрдүүрдүү түүннэ-
ри-күнүстэри иирээки курдук тулалыыр дьонгун муннуу-
гун...”.

Өссө да элбэҕи ботугуруобун бэйэм барбытым. Суох,
Инессаны аңаардас сөбүлүү көрбөт эбиппин. Таптыбын,
хайы сах дуу... Бэйэбинээбэр ордук таптыбын. Оо! Тоҕо
мин куһаҕан адынаттаах иитиллэн, улаатан тахсыбыппы-
ный, тоҕо толкуйум эрэ барыта бэйэм туһата сылдьар идэлэ-
эхпиний? Сөпкө этэр Инесса, кини курдук кэрэ кыыс атты-
гар мин баар буоларым сатамат. Оттон Зоя, Зоя бэйэтэ бил-
эр, биһиги иккиэн кистэлэнгнэнэн оонньуу сылдьабыт. Инес-
саҕа этиэхпин, туох туһа тахсыаҕай, син биир өйдүө суоҕа,
син биир мин куһаҕаммыттан эрэ тахсыбыт быһаарыны ди-
эбэ...

Өр бэйэбэр бүтэн сылдыбытым. Элбэх санаалар, уһун-

киэнг анаарыылар мин төбөбүн буулаабыттара. Сүрүнэ – мин куһаҕан киһибин, бэйэмсэхпин, сөпкө да Аскалон Павлов ыллыыр – уһулуччу үчүгэй киһи диэн хаһан да суох. Мин көнүөм дуо? Суох. Саныыр санаам ньымата сылларга инэриллэн, хайдах даҕаны тосту уларыыр кыаҕым суох быһыыта. Хайдах баарынан эрэ диирбэр тийиэбин. Бэйэбэр сөптөөбү олоҕум суолугар тобулуур инибин. Мин куһаҕан өрүттөрдээх да буолуубунуй, бу орто дойду сириҥ кыраса миигин уйарын тухары олоруоҕум турдаҕа.

Быһылааннар Инессанан түмүктэммэтэхтэрэ. Этэргэ дылы, кистэлэнмит ыраас мууска тахсыбыта. Ким эппитэ биллибэт, Санна биһиги Зоялыын туспа тамадалаан иирэ сылдыарбытын истибит этэ.

Дьинэр, оҕо санаабытыгар куһаҕаны онорон эрэбит диэбиттии кистии-саба сүүрэккэлээбит эбиппит. Санна ончу ол тамадалаан харчы өлөрөрбүтүгэр кыһаллыбатаҕа. Хата, “маладьыастар”, кини үөрэҕин иилэ хаһан ылан, бэйэбит оттомурбут тамадаһыт буолан ээрэбититтэн үөрэрин эрэ эппитэ. Кини кыһыраара, санаарҕыра, киниттэн саһан, кистээн, албынны-албынны туора көйө сылдыарбытыттан этэ. Барытын эрдэттэн билэрэ эбитэ буоллар, биһиги өссө элбэҕи ситиһиэхпитин, өссө элбэххэ үөрэниэхпитин туһунан эппитэ-тыыммыта.

Зоя биһикки туох диэхпитий, саһата суох, умса туттан муоста уруһуйун одуулуу турдахпыт. Арай Зоя эрэ ытыгы сыспыта. Бастаан утаа ынчыктааһына суох “бырастыы гын”

диэбит буоллабына, бүтэһигэр сыңсырыйа-сыңсырыйа, дол-
гуйбут куолаһынан “бы-рас-тыы” диэни уоһуттан толугурап-
пыта. Ол туран эмиэ бэйэбин кэһэтинэбин: “Акаары уол,
таах сибиэ Зояны кыттыһыннаран. Билигин кини Саннат-
тан туора көрүллэн, албыннаабыт аатыран, бэйэтэ бэйэтин
сэнэнэн сүгүн сылдыа суоҕа. Дьүөгэтэ Инесса да өйдүүрэ
биллибэт...”.

Мин бырастыы гын диэбэтэҕим. Өссө утары этиһиэх кур-
дугум, “биһигини кыттыһыннарбакка хаалларан бэйэн тама-
далыы барар этинг дии!” диэммин. Тоҕо онно ньоҕойдоһон
тугу да санарбакка турбуппун айбыт танара билэр. Үөр-
эхпит бүтүөр диэри икки эрэ хаһыат тахсара хаалбыта, онон
бэрт эйэ-дэмнээхтик үлэлэһэн бүтэриэххэ диэн, Санна бүт-
эһик уһугар эйэлэһэрдии эппитэ. Зоя Санна кабинетыгар
хаалбыта. Мин, босхоломмут киһи, тахсан бардаҕым. Дьах-
таллар хайыахтарай, уоскутуна хааллахтара. “Сыһатын би-
лиммэт, сирэйэ кытаран да көрбөт” диэтэхтэрэ. Диэтиннэр.

Төһө да тула өттүбүттэн бары сиилиир харахтарынан
көрө сылдыар курдуктарын иһин бэйэбэр эрэлбин ыһыктыба-
таҕым. Хаһыаппытыгар ээл-дээл сыһыаннаһан үлэлиирбит.
Бастакы кэмнэргэ хаһыат тахсарын аһара өйдүүбүн ээ, ба-
ры интэриэстээх ыччат остуол тула олорон ону-маны куолу-
лууу-куолулуу илиискэ ол-бу уларытыы киллэрэрбитин. Би-
лигин Зоялаах Инесса бэйэлэрэ да буолбатах, киминэн эбит
да хаһыат матырыйаалларын хоспор аҕалан туумбабар хаал-
ларбыт буолаллар. Төттөрүтүн, мин эмиэ кинилэри кытты-

һаннарбакка, Өлүөскэҕэ тийиэммин: “Бу хаһыаты манньык тангыахха”, – диэн быһааран биэрэбин.

Киһи бэйэтин эрэлин күүһүрдэригэр туох эрэ аһылыга наада. Туораттан көмө. Дьон барыта сиилиир кэриэтэ көрө сырыттабына, эрэлин уостан иһэр курдук. Мин санаам түспүтүн кимиэхэ да биллэрбэт баҕаттан уруккум курдук харса суох сангарар-инэрэр курдугум да, быһата, син биир улары-быт этим. Ким да миэхэ, уруккум курдук “ок, уол бэрдэ булан сатаабыккын”, “маладьыас!”, “бэркэ онгорбуккун” диир киһи суоҕа элбэх күчүмэҕэйдэри үөскэтэрэ.

Бүтэһик хорсун быһаарыным – хоһоонунан суруйбут кыыска хоруйдаабытым. Хоруйдуом дуо, туох баар кыһалҕабын чэпчэтэ таарыйа диэбиттии, чэ-чэ, чиэһинэйдик эттэххэ, ытамныйар санааларбын үллэстэрдии сурук суруйан бэлэмнээбитим.

Өлүөскэни өр хаайан, хаһан да хоруйдаабатах бэйэм, бастакытын уонна бүтэһигин бу чуор соботох суругу суруйбуппун, кини төһө да дьоллоох буолан миигин умнубутун иһин, биэрэн кулу диэн көрдөспүтүм. Киһим да миигиттэн төһө да сылайдар, бүтэһиктээхтик диэн сөбүлэспитэ.

Хоруй сурук оннук төннүбэтэҕэ. Сити курдук бастакы куурус дуома бүппүтэ, барыта сир саарбах, үдүк-бадык сыһыаннаһыылар. Хата үөрөхпөр нуучча уола Олег түһэн биэрбэтэҕэ. Кэлин кинилиин онно-манна баран-кэлэн, ордук чугастыы бодорuspуппут. Санаабар, сахалартан тэйэн эрэр курдугум, ол саҕа таннарыы суох.

Төрөппүттэрим төһө да мин атын үөрэххэ үөрэнэ сылдьарбын сэрэйдэллэр, субуоннаатахтарын аайы: “Бэркэ үөрэнэ сылдьабын... кэпсиир соло суох... бүттүбүт чэ...” – диэн куотунан иһэрим. Сайын дойдубар төннүөхпүн баҕарбатабым. Куоракка, били биийирэ сыспыт куораттаабы доҕорбор көһүөхпүн Олег Мииринэйгэ ынгырбыта, бииргэ баран үлэлээн кэлиэх диэн тыл бырахпыта.

Бу бүгүн бараары сырыттахпына “Ачыкыны” көрсө биэрдим. Шураны. Шура син уларыйбыт курдуга, утуйан хаалбыт сангарар манерата быдан уларыйан, арыый доҕуһуоллатан диэбиккэ дылы, интонациялаахтык сангарара. Мин эмиэ бэйэмсэх, бүтүн аан дойдуну абааһы көрбүт киһи “эмиэ үөһээри кэллэ дуу” дии санаабытым, сурук ыттылар диэн тиксэрээччинэн кэлбит эбит. Мин хомуна-тэринэ сылдьар буолан арыыйан да көрбөтүм, уонна да, буолбут бүппүтүн кэннэ диэн кыһамматабым. Шура киһилии кэпсэтэ сатаабыта, соллом суох, “быраһаай” да диэбэтэбим, тугу да сангарбакка туора хаампытым.

Көтөөрү аэропорка олорон сурукпун санаан, ааҕарга соруннум.

“Эн суруккун туппутум. Бастаан туох диэн хоруйдуохпун билбэт этим, син биир да эн мин буоларбын биллэххинэ, сүүрэн кэлэн киһини өссө күүскэ долгутан, ууга уокка түһэриэн дуу. Миигин билэ сатаабыккар үөрбүтүм даҕаны.

Чэ, ол хааллын. Эн суруккар эрэнэр киһим букатын суох буолла диэбиккин. Ити сымыйа. Эн бэйэн дьон эрэлиттэн

табыстың. Албыны-түөкэйи өрө туттун. Мин эйигин итин-
ник эрэ буолуо дии санаабатаҕым. Онно эбии өссө миигин
булкуйангын.

Сэрэйдиг ини, мин Зоябын. Эйигин бастакы мунньах
күнүттэн сөбүлүү көрбүтүм. Ол эрэри эн курдук уол ми-
игинник кыһы хантан көрүөй диэн түүннэри сыттыкпын
эрэ илитэр курдугум.

Эйиэхэ анаан суруйбут хоһооннорбун, күлүү-элэк гым-
мыт курдук хаһыакка таһааран иһэргиттэн ончу кыһыйарым,
кыһыарарым да, оҕолор сэргии ааҕалларын иһин аахайбат
буолан барбытым. Эйигин бэйэтин өйдөөрөй, өйдөнөөрөй
диэн да син биир хоһуйан ыта турарым.

Мин эйигин таптыбын. Таптыыр этим. Билигин эн эмис-
кэччи Мииринэйгэ бардым диэн туран кэлбиккин. Барабын
буоллаҕа. Санна бырастыы дииргин күүтэр этэ. Инесса да
уоскуйан, эйигин аһынахча кэпсиирэ. Улахан сыһаны
онгоро иликкинэ киһилии Санналыын уонна Инессалыын эй-
элэс. Оннооҕор Шура былыргыны былыт саппыта диэн кы-
һаллыбат.

Оттон мин... Мин салгыы үөрэнэр санаам суох. Эһиил
үөрэнэ да кэллэххинэ, мин суох буолуоҕум. Тоҕотун эппэп-
пин, билэ сатаама.

Быраһаай...”.

Бу суругу ааҕа олорон харахпыттан уу тахсыбытын бэйэм
да билбэккэ хаалбытым.

Оо, Зоя! Хайдах сэрэйбэтэхпиний, хайдах өйдөөбөтөх-

пүнүй? Билигин кэлэн ааспыт ааста, сүппүт сүттэ. Зояны санаан кэллим ээ, бу олорон, чахчы даҕаны мэлдьи кини аттыбар баар буола сылдыбыт эбит дии, бу хаһыат онгорорбутугар аттыбар олоро сатыыра, тамадалыыр кэммитигэр, онтон иккиэйэх кистэлэнгэнэн, кини сүрэхэр таптал төлөн уотун умаппыппыт... Чабылыччы умайар хара-харахтара, ыгыылаах-долгутуулаах истинг кэрэ сангата, арыычча да уларыыа быһыытыйар кыбыстыбыт хамсаныылара – Зоя мэлдьи итинник дьүһүннээх, көрүннээх дуу диирим, мин эрэ аттыбар тосту уларыыахтыыр эбит дии.

Оо, арай... арай эрдэ сэрэйбитим буоллар, таптыам этэ дуо, эйигин? Хохонноргунаан умсугуйа-умсугуйа, астына ааҕан, оннооҕор Шураны кууһан ыламмын “ытамныйыма, сэгэттэйиэм...” диэхпин баҕарарым. Арай эрдэ билбитим буоллар, дьингнээх кыыстаах уол курдук сылдыаа этибит дуо?

Дьэ билбэтим, эмиэ төбөбүн туолуо суох фантазиялар кыайаллар... Киһи олоҕун хос төнүннэрбэт. Киһи олоҕо – уус-уран айымньы буолбатах. Миигин таптыыр эбит диэн ол аэропорка олороммун, барытын быраҕан кэбиһэн баран, уопсайбар сүүрэн тийибэтэҕим. Зояны булан “бырастыы гынарыгар” хоолдьуктаах бэйэм хонкуйан туран көрдөспөтөҕүм.

Мииринэйгэ тийибитим. Онно атын олох саҕаламмыта: санга доҕоттор, санга эйгэ, санга хорсун быһаарыныылар. Ол эмиэ бэйэтэ туспа номох. Аҕыйах ый иһигэр уопсайга кыстаабыт кэмнэрбин умнарга дылы этим, ол иһин иккис сылын төннөн кэлэн, өр үөрэммэтэҕим, Мииринэйгэ көһөргө тиэт-

эйбитим.

Ол түмүгэ – бу хочуюлунайга баара-суоҕа хачыгаар идэтин баһылаан үлэлии-хамсыы сырыттабым. Тылым-өһүм сытыыта туохха да туһалаабата, бэйэм да иитиим билингни олоххо сөп түбэспэтин курдук. Сатамматаххына ончу сатам-мат эбиккин.

Холобур, Мииринэйгэ да өр түптээн үөрэммэтэбим. Бастакы үлэбэр эмиэ. Үксүн биир биричиинэнэн – дьону кытта сатаспаппыттан. Билигин, биир боростуой үлэбэ да өр үлэлиэ суох курдукпун – сатаспакка эмиэ уурайбытым баар буолуо ээ... Инесса сөпкө да мин кэскилбин быһаарбыт – “горбатого только могила исправит”...

Бассаап

Биичэ убайын үлэлиир маҕаһыныгар кыралаан харчы өлөрүөбүттэн устудьуоннуур олоҕо биллэ тубуста. Кини убайын биир эмит күн охранатыгар солбуйан ылар. Тугу гыныа баарай, кинигэ ааҕардаах, сурунардаах буоллаҕына, экран иннигэр видеокамера устарын маньы-маньы үөрэбин толорор.

Хата ол оннугар били "Джинса"-ҕа сөбүлүү көрбүт стрич ыстаанын ылынна, иккитэ быыс булан 3D киинэҕэ сырытта, кэм устудьуон доҕотторун кытта хаалсыбакка кафеларынан кэрийэр кыахтанна.

Аны билигин барыта ситиэбин төлөппүөнэ "мас". Онтон санаата түспэт, үгүс үөлээннээхтэрэ мас төлөппүөннээхтэр, ким да ону сиилээбэт. Ол эрэри ити үчүгэй андроид төлөппүөннээхтэр барыны бары билбит буолаллара, интернети хасыйаллара хайыыллара, үөрэххэ аһара туһалаах тэрил быһыылаах. Аны кыргыттар уолаттары кытта билсэр, уолаттар кыргыттары кытта эрийсэр эбиттэр, туох эрэ батсаап диэн программанан. "Бассаапка суруйбуттара дии..." диэт-эхтэринэ Биичэ мас төлөппүөнүн санаан кэлэн санаата түһэр. Убайы хайыталаһан түөрт-биэс күн солбуйдахха, били "Телмарка" сылдьан сөбүлүү көрбүт төлөппүөнүн ылыныа ээ! «Галакси» диэн этэ. Иннигэр-кэннигэр камералаах, би-

ир камерата вспышкалаах, онто 8 мегапиксель хаачыстыбалаах (мегапиксель диэн тугун билбэтэр даҕаны, мас төлөппүөн камерата 1,2 мегапикселлаах, ол аата 8 диэн өссө ончу үчүгэй диэн сабаҕалаабыта), 5,25 дюймнаах экраннаах, чэ, ол сыыппараны улаханлык өйгө тутар наадата суох, Николай Валуев ытыһын саҕа диэтэххэ өйдөнөр, уонна бары-бары функциялара, программалара барыта баар төлөппүөн. Аны туран сыаналаабынан кууруһугар баар оҕолорун төлөппүөн-нэриттэн барыларыттан ордоро буолуо.

Суох, эһиги үчүгэмсийээри, барыларыттан ордон киириги түһээри ити төлөппүөнгө ымсыырбыта буолуо диэмэн, Биичэ уруккуттан материалист буолбатах. Өс хоһоон этэрини, кэччэгэй иккитэ төлүүр, онон чэпчэкини ылан сотору-сотору төлөппүөнү уларытыхтааһар биирдэ сыаналаабы ылан баран болдьоҕо бүтүөр диэри сылдыллыахтаах. Бииргэ үөрэнэр доҕоро кыра сыанаҕа туттуллубуту атыылы сатаабыта да, уол тутта akkaастаммыта, хас илиигэ сылдыбыта биллибэт, өссө куһаҕан дыалааҕа эриллибит буоллаҕына көнгүлэ, ол иһин да Биичэ курдары маҕаһыынтан атылаһар ордугун билэр. Икки сыллаабыта, бэйэтэ нэһилиэгэр баар эрдэбинэ, аҕата киһи куоракка кэлэ сылдьан харчытын харыһыйан табаарыс кытайдартан чэпчэки сыанаҕа бензопила ылан турардаах. Чэпчэкитэ, тутта-хаба сылдыахха үчүгэй чөкө тэрил этэ. Үөрэ-көтө сааһыары саһаанныы тахсыбыттара ээ. Кумаабыга суруллубутун курдук инструкциятын барытын толорон үлэлэппиттэрэ. Бырылаан тыаһа кыраты-

ын, сэбиэскэй "Дружба" буолуо дуо, эстэрэ да дөгөм. Баста-
кы маһын арыы быһаҕа арыынан ньалҕарыйарын курдук ба-
тары киирбитэ, иккиһигэр кыратык буксуйбута, үсүһүгэр
кэлэн ончу да akkaас биэрбитэ. Сытыылаан-нарылаан эмиэ
үстэ батары түстүлэр, ол кэннэ аны эстибэт буолла, эһэ са-
таан стартерын ибили тардыалаан харыардан кэбиспиттэрэ.
Бүттэхпит ол. Муннуларын анныларыгар ботугуруу-ботугу-
руу сэбиэскэй "Дружбаларыгар" төннүбүттэрэ. Онтукала-
рын төһө да сөбүлээбэтэллэр, хаппырыыстаан көрдүн эрэ,
аҕыйах мүнүүтэ иһигэр бүтүн бэйэтин ыһа охсон хос танал-
лар этэ.

Ол иһин да Биичэ чэпчэки сыаналаах тэрил эрэи көр-
дөрөрүн билэн, "Телмарка" баар сыаналаах «Галаксины»
ылбыта. "Мас" төлөппүөнүн "уонна баҕас туһата суоххун"
диэн киэр илгибэтэҕэ, танара сэрэҕи сөбүлүүр, баҕар, бу
үчүгэй төлөппүөнэ akkaас биэрэр түгэнигэр туһалыа диэн
ууруммута. Сэбиэскэй "Дружбатын" курдук.

Бастаан утаа ылбыт кэмигэр хап-хара бриллиант тэнэ кы-
лабачыйар хара өгнөөх төлөппүөнүн хараҕын харатын кур-
дук харыстаабыта. Харыстыыра эрэ, уонна эбии хайдах ха-
сыһыан билбэт да этэ. Доҕотторугар көрдөрүөбүттэн ыла,
кинини кыралаан үөрэтэн барбыттара. Төһөтүн үчүгэй да
төлөппүөнүн иһин уу кыһыл оҕо курдук өйө-санаата кура-
нах буолар эбит бу тэриллэрэ, ол иһин программаттан про-
грамма киллэртэрэн сайыннаран иһиэхтээх эбиккин. Биичэ,
уу кыһыл оҕо улааттаҕына бастаан оонньуурун курдук, оон-

ньуу үлүгэрин киллэртэрэн оонньуунан үлүһүйбүтэ. Үөр-эбэр да мөлтүү сыспыта. Кэбис эбит диэн, ол дыалатын бырахпыта. Ийэтэ эмиэ Бразилия сериалларынан "ыалдыа" сылдыбытын аһара бэркэ билэр, ол иһин кэлин дыиэлэригэр тэлэбиһэри тымныы хоско көһөрөн, биирдэ эмэтэ сонун көрөр буолбуттара.

Бассаабы төһө да бастаан киллэртэрдэр, хайдах туттуоҕун билбэт буолан кыһаллыбакка сылдыбыта. Онтон суруктан сурук билэр дыонуттан киирэн барбытыгар утаппыт ууну омурдубуттуу улугура умса түспүтэ. Дьоно аах дойдуттан хаартыска ыталлара көрүөххэ астыгын, бэйэтэ сылдыар курдук сананара, нэһилиэгин группатыгар киирэн, дойдутун сонунун – күннээҕи ыаһаҕын барытын билэ олороро. Аны группалары кэрийии саҕаламмыта. Группаттан группа киирэн, билэр-билбэт дыонун кытта кэпсэтэн, уолбут дыэ күнүн-ыйын онно барыыр этэ. Бултуурун сөбүлүүр бэйэтэ "Байанай" группата, түбэлтэлэри сэргиир бэйэтэ "Харанга хос" группата, эппитим курдук, нэһилиэгин киэнэ, аймахтара, кылааһынныктара, устудьуон доҕотторо бары тустуспа группаҕа үмүөрүһэннэр күн аайы кэпсэтэллэрэ элбэҕин. Уолбут аттыгар олорор доҕотторун кытта кыайан да аайах аллайан кэпсэтэр кыаҕа суох туруктамыта, соло булла да төлөппүөнүгэр бүк түһэн ыйытыктарга, тойдорго-майдарга хоруйдаары суруйан тахсара.

Бассаапка да сыһыан үөскүүр эбит. "Харанга хос" группатыгар биир "Oksi" диэн ааттаах, суруйарыттан сэрдэйдэххэ,

кыыс, уолбут санаатын табарды хоруйдахара, биир эмит кэпсэтии тиэмэтигэр сөпсөспүт кинилэр эрэ буолар курдуктара. Ый курдук ол Окси диэн кыыстыын биир группаҥа олохсуйан олорон, кыра кыралаан кэпсэтэн, билсигэн барбыттара. Билсигиэхтэрэ дуо, ис киирбэх, били үйэлэрин тухары бэйэ-бэйэлэрин билэр доҕордуулар курдук суруйсаллара. Онтон, эрэбилгэ киирбит диэн буолуо, Окси Биичэни атын группаҥа ынгырбыта. "Дыктилэр-дьиибэлэр" диэн. Окси бэйэтэ администратор буолан сир үрдүгэр баар интэриэһинэй түбэлтэлэри мунньан-хомуйан ытталыыра. Уолбут хас биирдии Окси ыппыт кэпсээнигэр "смайлик" туруоран иһэрэ, анаалыыстыыра, кириитикэлиирэ, быһаарсаллара. Группаҥа баар 98 киһи Оксилаах Биичэ күн аайы тугу ырытыһалларын ааҕар эрэ курдуктара:

Окси: – Били куоска ноутбукка бэчээттээбит диэн наһаа дии...

Биичэ: – Онтон алҕаска ноутбукка үрдүгэр сүүрүккэлээбитэ сурук буолан тахсан хааллаҥа дии.

Атын нүөмэр: – Тугу этэбитий?

Окси: – Ээ, суох, Витёкка эттим...

Атын нүөмэр: – Ону личкалаһар кыаххыт суох дуо?

Биичэ: – Өйдөөбөт буоллаххына, кыттыһыма ээ, Окси, таһааран кэбис эрэ, түбэлтэни да аахпакка эрэ...

Окси удалил (а) Атын нүөмэр.

Кэлин, бэйэлэрин сыһаларын өйдөөн, күннээҕи ыһахтарын, ким тугу сиэбитин, хайдах туруктаабын, тугу гыны-

ахтаахтарын ордубут 97 группа дьоно бары билэ олорботторун курдук ангаардас бэйэлэрэ суруйсар буолбуттара. Ол туохары уол да, кыыс да өттүттэн улаханлык чугасыһар, билсигэр санаалара суоҕа. Уолбут да симик, сэмэй буолан, кыыс күннээҕи статуһун эрэ маньыра, аны туран Окси бэйэтин хаартыскатын туруордаҕына даҕаны, хаартыскатын Пикассо уруһуйун курдук онгортон, бэйэлээх бэйэтин киһи билбэт курдук онгортон кэбигэрэ. Уолбут да кыбыстан, сирэйин онно нугар "Байанай" группаттан хачайдаан ылбыт аарыма кырдыаҕас хартыынатын сыбаабыта.

Арай биирдэ Биичэ, хорсун санааламмычча, бу курдук кэпсэппитэ:

Биичэ: – Эйигин кытта кэпсэппитим ыраатта дии.

Окси: – Нуу...

Биичэ: – Илэ бэйэбинэн көрүүхпүн баҕарар эбиппин.

Окси: – Мм...

Биичэ: – Көрсөбүт дуо?

Окси: – Хаһан эмит...

Биичэ: – Тоҕо?

Окси: – Туохха ыксаатың?

Биичэ: – Ээ, суох... оччоҕо хаартыскаҕын ытытый...

Окси: – Кэлин.

Биичэ: – Тоҕо?

Окси: – Ону көрөн тугу гынаххын баҕараҕын? "Страшная такая" буоллахпына, кэпсэппэппин диигин дуо?

Биичэ – Эс, суох! Билбэтим, алҕаска ыйыттым. Эйигин,

хаража суох дүлэй бэйэбин агаардас өйдөһөрбүтүн да иһин сөбүлүү көрүүм этэ.

Окси: – Аһаа... Хаража суох буолан баран бу бассааптыы олоробун.

Биичэ: – Оонньоон эттим. Оччоҕуна инникитин көрсөр эрэл баар дуо?

Окси: – Майгыгыттан көрүүхпүт...

Чэ, ити курдук биир күн Биичэ сыһыанын чугаһата сатаа-быта да, салгыы бэйэтэ туох эмит диэтэҕинэ сыһыаны ордук буортулуом диэн ити тиэмэҕэ чугаһаабатаҕа.

Күн-ый ааһан испитэ, бүппэт бассаап кэпсэлэ "Төлкө" арамааны куоһарбыта... Сессия бүтэн, кыһынҥы сынньалан саҕаланан, устудьун доҕоттор дойдуларыгар тэскилиир күн-нэрэ тирээбиттэрэ. Биичэ эмиэ кыната кууран, такси сакаастаабыта.

Өлүү болдьохтоох диэбиккэ дылы, Окси эмиэ, төһө да атын улуустан сырыттар, суоллара биир федеральнай трасса эбит, Биичэ сакаастаабыт такситыгар түбэһэ биэрэн айанныыр чиэскэ тиксибит.

Биичэ массыынаҕа киирэн, кэнники сидиэнньэҕэ, кимиэхэ да киирэр-тахсар дьонҥо мэхэйдээбэккэ ырыа истэ-истэ бассааптаары түгэбин булан олоруммута. Массыына туоллар туолан испитэ. Окси, дьыннээх аата Ксения, Өксүүнньэ, бүтэһик киирбитэ. Хомойуох иһин, сидиэнньэтэ таннары олорон айанныыра эрэ ордон хаалбыт. Онто суох уһун айаны сүгүн тулуйбат кыыс, таннары айаннаатаҕына, били айаҕы-

нан тахсара өссө өтөн кэлээччи. Инники миэстэлэргэ саастаах дьахталлар олороллоро, кинилэрдиин миэстэ атастаһыан саараабыта. Арай, аһыллардаах түннүк аттыгар, түгэх муннук сидиэнньэбэ биир уол наушнигынан кулгаабын бүөлэнэн төлөппүөнү хаһа олорор. Дьахталларынан көрдөһөн уолу ыныртарбыта:

– Баһаалыста, миэстэбитин атастаһабыт дуо, мин таннары айаннаатахпына куһаҕан буолабын, – диэтэ Өксүүнньэ.

– Тоҕо? Мин бастагы булан олоруммутум дии, – диэтэ Бииктэр.

– Эдэр уолгун дии, бу саастаах чүөчэлэр эмиэ таннары айаннылларын сөбүлээбэттэрэ буолуо, – Өксүүнньэ өссө да көрдөһөр.

– Иннигинэн тобуктаан олор ээ, мин миэстэбиттэн туора-абаппын, – Бииктэр билэр, бу кыһы мааҕыын такси суоппар чугас улууска түһүөхтээх диэбитэ, кылгас айаны тулуйа түһүө буоллаҕа диэн аахайбат.

– Наһаа ынырыккын дии! – Өксүүнньэ харааһынна, ама да буолтун иһин, билингги үйэбэ джентельменнэр сүппүттэрэ сүрүн.

Кэпсэтиилэригэр саастаах дьахталлар кыттыстылар, дьэ эдэр уол эрэри, кыыс аймаҕы харыйһыйах баҕайыта диэн уолу хото олордулар. Уол онно эрэ кыһаллыбат, наушнигынын төттөрү иилинэн, ырыа музыкатыгар дөйөн бассааптыы олордо.

Биичэ: – Биһиги хоннон эрэбиит...

Окси: – Мин эмиэ. Саҥа олордум. Куһаҕан да такси!

Биичэ: – Биһиэнэ эмиэ. Олорбутум чаас буолла, куораты кэрийэн пассажирдары хомуйа сырыттаһпыт үһү!

Окси: – Хаһан эрэ дьиэбэр тийэйбин.

Биичэ: – Миэхэ сотору сибээс сүтүө, сибээскэ табыстаһпына биллиэм, үчүгэйдик айаннаа, чыычаах!

Окси: – Эн эмиэ, поке...

Өксүүнньэҕэ сол да ким да туораан биэрбэтэҕэ, ол иһин суоппар, ардыгар киһитэ элбээтэҕинэ, кэннигэр ааһар проходка уурар олбохтоох сылдыар, онтукайын кэнниттэн хостон, кыыска онгорон олордубута. Кэннигэр кэтэҕэ суох да буоллар, киһи син иннинэн олорон айанныыр олбоҕо.

Аара суолга массыына тохтообутугар уолбут кыра наада-тыгар тахсан киириэҕин баҕарда. Ааныгар тийиэҕин били кыыс мэхэйдээн олорор:

– Баһаалыста, туоруоххут дуо?

– Суох ини, – диэтэ Өксүүнньэ, иэстэхэр санаата киирэн.

– Мин тахсыахпын наада, ыксаатым.

– Мин булан олоруммут олбоҕум. Тоҕо туораан биэри-эхпиний?

– Ииктээри ыксаатым буолбат дуо?! – Бииктэр кыһырда.

– Уһун айанҥа ыксыыр киһи подгузниктаах сылдыахтаах. Мин бу айахпынан тахсарын иһин куһаҕан бакыаттаахпын, – Өксүүнньэ күлүү гынан бүтэр санаата суох.

– Туох ньаҕай кыыскыный?! – уолбут ончу ордоотоон туран кэллэ, кыһы саҕабыттан хаба тардан ылан инники си-

диэнньэ диэки илтэ, уонна бэрт ыксалынан таһырдыа ойдо.

Чүөчэлэр да, Өксүүнньэ да өр күлсэ олордулар. Кэһэтти-лэр.

Уол туох да сангата суох кэннигэр барда. Санаатыгар, итинник кыһы хаһан да көрсүө суоҕун саанан, көрсөр да күнүгэр, аахайыа суоҕун тымтыктана олордо. Кыыс эмиэ соруйан уолу тобулута көрөн ылбыта, көрсөр күннээх буолуохпут диэбиттии, кэһэтиэбим диэбиттии.

Сити курдук айаннаан кыыс дойдутугар кэлбитэ. Уол салгы айаннаабыта. Оксилаах Биичэ бассаапка бэйэ-бэйэлэрин ахтыһа-ахтыһа суруйсаллара, Өксүүнньэлээх Бииктэр бу баар олохпутугар күтүр өстөөхтөр буолбуттара.

Оо, аныгы олох! Дьэ дьиктигин!

Гамма

Кинини бэрт эдэр эрдэхпинэ көрсүбүтүм... Билигин ол көрсүһүү улахан суолтаны оонньообот курдук, мин өй-үм-санаам эрэ будулуйбут туманын быһыгар туох эрэ астыгы, кэрэни, остуоруйалыы оҥотук тапталы санатар. Гамма...

Дьикти ааттаах кыыс Гамма мин олоҕум биир кэрчигэр бэрт интэриэһинэйдик киирэ сылдыбыта... Оо, ол кэмнэри санатыһабыт да, чэ, тапталым тийибэтэх иэйиитин иһийэн олорон истинг дуу...

Эдэрбин. Хараҕым дынгнээхтии, киһилии аһылла илик буолан, олоҕум тулата бэрт дьиибэтик, бэрт интэриэһинэйдик, сир-дойду миэхэ эрэ анаан үөскээбитин курдук көстөр кэмнэрэ этэ. Бэйэм да кыаҕым-сэниэм толору, энергия бөҕөтө, калейдоскоптуу олоҕум оргуйара – үөрэнэ охсорум, волейболлуу ыстанарым, библиотекаҕа кинигэ көрдөөһүнүгэр, итини ааһан теннистии, доҕорбор сылдьан ырыа устан, сериаллары үрдүнэн-аннынан көрөн, барыны-бары да гынар курдугум. Тугу гыммыппын бука өйдөөбөккө да хааллыгыт, мин бэйэм да онуоха өйдөбүл биэрбэккэ олохтон астынар эрэ курдук күн былаһын тухары түбүгүрэн тахсарым...

Арай биирдэ теннистии туран хараҕым биир ааһан иһэр

кыыска хатана түспүтэ. Теннис остуола көрүдүөргэ туура, перерыв этэ, киһи бөбүтө ааһара да, тоҕо эрэ ол кыһы бэлиэтии көрбүспүттэн бэйэм да сөхпүтүм. "Оонньоон ис эрэ!" – диэн санга аралдыппыкка дылы буолбута, мээчигим былыр үйэ көрүдүөр муннугун булан бөкүнүйэ сылдыара.

Тоҕо кинини эрэ бэлиэтии көрбүспүнүй, дьиибэ, кини мин да диэки көрбөтөҕө ээ, үөрбүт бэйэтэ дьүөгэтин кытта сиэттиһэн тугу эрэ быһаарса иһэллэрэ. Кинини көрүдүөр сабаланыыта өйдөөн көрүүхпүттэн харабым далыттан сүтүөр диэри туохтан туймааран турбуппун быһаара сатаабытым.

Кыра унуохтаах, хатыгыр, уһун сынгахтаах, сырдык эттээх-сииннээх, уһун суһуохтаах... Ким эрэ, ханнык эрэ доҕорум бэрт дөгөмнүк этэн кэбиспитэ ээ, бэйэм буоллабына суох. "Таба муһуттан онгоһуллубут ювелирнай онгоһук курдук кыыс", – диэбитим мин. Эчи уранын, эчи синньигэһин, дьүһүнэ-бодото буолбатах, бэйэтэ туттара-хаптара чарааһын-нарынын... Ханнык остуоруйаҕа аахтым этэй, фарфоровай кыыс алдьанан хаалыам этэ диэн бэрт кутталынан атабын төбөтүнэн эрэ хаамар, дьэ ол, ол кыыска тэнгии көрбүтүм, дьэ ол остуоруйаттан тийиэн кэлэн миэхэ көһүннэҕэ диэбиттии санааммын билсэргэ соруммутум.

Буоларын курдук, чугас уолаттартан ыйыталаһан сабалыбын: "Кимий ити?". Улахан болҕомто биэрбэккэлэр: "Гамма дии, былырыын үөрэнэ кэлбитэ". Баҕар, мин харахпын аалар быылтан ыраастыыр эрэ курдук санаабыттара буолуо,

киһитэ мин хайдах чугаһыахпын онгостунабын.

Гамма! Тугунан тыынабын, тугу интэриэһиргиигин, тугу сөбүлүүгүн, уолтан туох дьайыытын күүтэбин? Соло булларбын эрэ кинини кэтииртэн-маныыртан бокуой булбаппын. Тугу гынарын күнтэн күн билэн иһэр курдукпун да, сол сылдыан алҕаска харах харахха көрсөн ыллахпытына, дууһабар уот умайан күөдьүйэн ылара, кытара-кытара куотар аакка барарым.

Хас күн буолбута буолуой, мин харахпын киниэхэ уурбуппун сэрэйбит этэ. Сэрэйбэккэ, кэннин хайыста эрэ мин мэлдьи биитэр саһа соҕус, биитэр тиэрэ туттан турарым кэннэ...

Биирдэ оннук кэтээн кэриэтэ саһан турдахпына илэ бэйэтинэн тийэн кэлбитэ уонна: "Көрүүй, баһаалыста, миэхэ көмөлөһүөҥ дуо?" – диэн туох эрэ таһаҕаһын уопсайыгар диэри итгэрбитэ. Ол баран иһэн дьэ билсибиппит ээ. Арахсарбыт саҕана халлаанга көтүөх киһини дуу, кыбыстан тимириэбин сир кытаанабыттан иннэн кыаллыбакка турар киһиэхэ дуу быһаарбыта: "Дьэ бэрт, мантан иннэ билсэр буолуохпут, туох эмит наада буоллабына, эн да миэхэ биллээр, көмөлөһүөм турдаҕа..." – диэн бэрт аанньал этэрин кэриэтэ эппитин кулгаабым истэн хаалбыта.

Уонна ол кэнниттэн сүгүн-сабын сылдыан дуо, сүр-эҕим күөрчэх курдук ытыгынан ытыллыбыта, дагдалыы үллүбүтэ-үлүһүйбүтэ – күн аайы, күннэ хаста даҕаны Гамманы эрэ көрсөр, Гамманы эрэ кытта кэпсэтэр баҕаттан ону-маны сылтах була-була чугаһаатабым үһү. Бу санаатахха, наһаа

да күлүүлээхпин эбит ээ, сөбүлүү көрөрүм ол-бу арааска тиэрдэр да эбит. Гамма да күлэрэ эрэ буолуо, тугу саныыр-бын, иэһиибин чиэһинэйдик эппэккэ кини тула өрө күүрүллэ ону-маны сангарарбыттан...

Доҕордоспуспут. Доҕордохуу диир буоллахха. Мэлдьи үөрэ-көтө сылдьар, олоҕу ыраас дьэнкир өттүттэн көрөр, сыаналыыр кыһы наһаа да сөбүлээбитим. Кини аттыгар сырыттаха, тулалыыр эйгэм мэкһиэтигэр сырдыыра, кустуктуу араас өнгүнэн оонньуура. Араас өн уонна тыас гамматынан...

Күн аайы мин киниэхэ тийэrim, күммүт онтон саҕалана. Биһиги иккиэн дорооболоһон баран, үөрэххэ ыстанарбыт. Доҕотторбут да бэлиэтии көрөн барбыттара. "Бу дьон... туох эрэ, туох эрэ ... баар!" диэтэхтэринэ, бииргэ да сылдьаммыт, тус-туска даҕаны: "Эс! Доҕордууларбыт эрэ", – дэһэрбит. Ол эрээри кинитэ мин сүрэхим кистэлэнин сымыйанан ырбайар мөссүөммэр саһыарарым. Хаһан тапталбар билиниэхпин онгортон көрөрүм. Бииргэ сылдьарбыт, күүлэйдирбит өссө элбээбитэ, доҕоттордорбут кыттыспыттара. Кимнээх эрэ биһигиннээҕэр түргэнник билсигэннэр, тапталларыгар билинэн дьолломмуттара, биһиги эрэ... Туох эрэ тийбэт этэ. Эттэххэ сатанар.

Үнкүү киэһэтэ, бытаан музыка. Бары куотар кэриэтэ дьигиһитэн үнкүүлүү сылдыбыт дьон түөрт эркин тула тарҕаһахча хаамтылар. Онтон иккилии, кыыстаах уол паралар тахсан үнкүүлээн барбыттара. Мин да туора тут-

тан турар санаам суоџа, Гамманы тийѣэн ынгырдым. Кып-кыра унгохтаах кыыс моойбуттан сэрѣнѣн, турар бѣйѣтѣ санныбар сигѣнѣн ѣнкѣѣлѣѣбиппит. Ол да тѣгѣнѣгѣ кѣлѣрин-ѣѣрѣрин мѣлдьи илдьѣ сылдьар кыыс, моойбуттан кууѣан ылан, атаѣын кѣтѣѣѣн баран хачыалланар, хайыыр, бы-
hата бѣрт дьѣѣбѣлѣѣхтик ѣнкѣѣлѣѣѣрбѣт. Мин хачыаллыан баѣарар кыыѣы сѣрѣниин-сѣрѣнѣн кууѣаммын эргичинѣнѣн барабын, мѣйиибит эргийиѣр диѣри тохтообоппун. Дьѣ он-тон уоскуйан истѣхпитинѣ тѣгѣн тутаммын уураабыппыттан бѣйѣм да соѣуйбутум. Бастаан Гамма "туохпутуй ити?" диѣ-биттии соѣуйбут хараѣынан кѣрбѣтѣ. Мин: "Ѣйигин ууруох-пун баѣарабын", – диѣн ботугураан ѣппитим. Гамма хос уоѣа уунан, мичѣэрдиир хараѣынан кѣрѣн кѣбиспитѣ...

Бу аата "сылдыабыт" диэн сыһыанга киирбиппит. Астыг-
 ыан, бэйэ-бэйэни көрсөр, бэйэ-бэйэни бүөбүйдэхэр, биир
 төбөтөөбөр икки төбө ордугун дьэ бу курдук сыһыанга ор-
 дук күүскэ билэр эбиккин. Сири-дойдуну урут бэйэбинэн
 кэрийэ сылдьангын тугу да бэлиэтии, ордугурбуу көрбөт
 бэйэн, сиэттиһэ, кыыспынаан күүлэйдии сылдьан барыты-
 гар иннэн, барыта бэрт дьиибэтик, атыннык көстөттөр соһу-
 таллара. Оннук да эбит, кини көрөрүн мин көрбөт этим, мин
 көрөрбүн кини аахайбатах буолара... Биһиги дьоллоох эти-
 бит.

Кэлин, биһигини биир киһи курдук көрөр буолбуттара. Ханна Гамма, онно мин. Эбэтэр миэхэ аадырыстаахтарына, Гамма эмиэ онно сыһыаннаах. Ол эрэри үөрэнэр дьон

быһыытынан, эбэтэр мин акаарыбар, ыал буолан бур-бур буруо таһаарынар туһунан толкуй да суоҕа. Санаабар, мэлдьи бу курдук дьоллоохтук сылдыяхпыт буолуо, доҕотторбут быыстарыгар, кинилэрдиин бииргэ...

Суох, биһиги дьолбутун ымсыырбыттара, биһиги дьолбутун алдьаппыттара, былдыабыттара. Миигиттэн. Бэйэм буруйум онно да элбэҕэ этэ диэн билигин кэлэн саныыбын, ол эрэн билигин даҕаны иккиэммититтэн тутулуктаах этэ диэн быһаарабын. Доҕорум баара. Андрей. Мэлдьи да ымсырар курдуга, аһара да силинэн силбиэтэммэтэр, "эһиги дьоллооххутун көрө-көрө киһи астынар" диирэ хатыланааччы. Биһиги мэлдьи да туспа барбат эбиппит, оннук айылаах, этэргэ дылы, актыбыыс, общественник буоламмыт дуу, иллэн кэммитин барытын доҕотторбутун кытта бииргэ атаарарбыт. Киинэ буоллун киинэнэн, шашлыктыы, көннөрү да күүлэй тэбэ... Сырыы аайы сыллаһар-уураһар уххаммыт да уоскуйбута, мин Гамманы доҕоттордорбут быыстарыгар, бэйэтин да санааларын быыстарыгар да сүтэрэн эрэрбин сэрэйбитим. Мин этэрбин улаханга уурбат буолбута, көндөйдүү истэр курдуга, аахайбат этэ. "Туох буоллун, Гамма?" – диэн хаайан тураммын хараҕын тобулукчу көрөрүм да, Гамма буруйдаах оҕо хараҕа куотарын курдук туора-маара сүүрэккэлиирэ, уонна "туох да буолбатым, эн дии, эн тугу кэбилэнэбин?" диирэ. Ис киирбэхтик, умсугутуулаахтык да уураһарбыт суох курдуга. Туораттан көрдөххө, мин туох да төрүөтэ суох күнүүлүүр эрэ эбиппин, күнүүлүүр санаабар, ордук сыһы-

аммытын буортулууур курдугум.

Спартакиада этэ дуу, олимпиада этэ дуу, биһиги икки ангы арахсар кэммит тигинээн кэлбитэ. Син өр буолбуппут, ый анаарын кэринэ. Күрэхтэһэрбит быһыгар сибээстэһэ сатыырым да, элбэх араас төрүүттэртэн Гамманы кытта кыайан кэпсэппэт буолан тахсан иһиллэрэ. Букатын сүтэрдим, былдьаттым дии санаабытым. Ол эрэри, ким? Ким кинини иирдибитэ буолуой диэн толкуй өйбүн сүүйэрэ. Хайдах буолуохпун, тугу гынаахпын саныырым. Санаабар, дьоллоохтор очуостарыгар турар киһини ким эрэ кэнниттэн кэлэн тиэрэ анһан, сүр үрдүктэн кун сиргэ илдьи түспүт курдукпун. Тулалыыр эйгэм биллэрдии боруорбута, хас биирдии күлүккэ куһаҥан санаалар элэннэһэллэрин курдук, өрүүтүн аттыбынан миигин сырса сылдыаллара.

Төһөнөр күнүм тирээн кэлбитэ. Гамма билэрэ, хоско кэтэһэн олороро. Сол да мэлдьи үөрэ-көтө сылдыар мичээрин сирэйиттэн ыһыктыбатах этэ, утах куттан баран, остуол нөһүө түһүгү одуулаһан олороро.

– Оо, сэгэттэйим кэтэһэн олорор дуу? Аһынным дии, – сыбыс-сымыйанан тугу да билбэт, үөһбэт курдук туттан сангарбыппын билбэккэ да хааллым.

– Ээ, чэ, бүт эрэ, этэрдээхпин, – Гамма уһуттан тонуй тыллар тоһугураан түстүлэр.

– Этий оттон... – өссө да кэлбит үөрүүм уххана уоскуйа илик киһи саната тахсар.

«Иһит», – диэтэ Гамма, уонна өй-мэй буола сылдыарбын

сэрэйн, туран миэхэ тийэн кэллэ, уолуктуур кэриэтэ тутан ылла, уонна:

– Доѳор быһыытынан наһаа үчүгэй киһигин, быраат да курдук чугас киһигин диэтэхпинэ боруога суох. Ол эрэри өйдөөрүүй, сөбүлээбэппин эйигин мин, эбит... Бастаан, үөрэниэм, сылдыһам, таптыам диэн дии санаабытым... Он-нук кыайан сатаммата, атыны сөбүлүү көрдүм... – чахчы, кыһалҕаттан кураанах харахтарынан көрө-көрө сангара тура-рын сэрэйбитим.

Иэдэһин таһыйар санаалар киирэн испиттэрэ да, саха киһи сиэринэн түргэнник оргуйар итии хааным суох, туттунан тугу да этиэхпин билбэккэ турбутум. Ол эрэри эрдэттэн өйбөр ырынгалы сылдыһыт ыйытыбын: "Кимий?" – диэни эрэ быктарбытым. Өссө салгы тугу эрэ этиэбин, ситэри уоскутуоҕун быһа бэрдэрбит курдук буолла да: "Чэ, ол бэйэм туспа... дьыалам. Билэ сатаама..." – диэбитинэн куотардыы тахсан барбыта.

Мин туран хаалбытым. Элбэҕи тугу толкуйдуом, санаарҕыам баарай, "Бүттэхпит ити..." хоргутар хоһоон тылларын курдук хатылана-хатылана хараарбыт олохпун аалан барбыттара. Арыгы үрдүгэр түһүөхпүн, эр киһи быһыытынан ким буоларын биллэхпинэ сатанар диэн күүстээх санаа ыга тутар. Күнүүһүт буоларбын онно биллим этэ быһыылаах. Төһө да сир уорҕатыгар быраҕылыннарбын, миигин тирэ-анньыбыт киһини кэһэтэн, төнүннэххэ табыллар диэбит курдук быстах санаа өйбүн сүүйэр.

Биир күн ааһар, иккис күн ааһар. Бокуонньук хаама сылдыарын курдук көрөллөр миигин, "тыыннаах хаалара дуу, тулуһара дуу..." диэбит аһыммыт харахтар бырабыллан ыла-ыла үөрөхпит укулаатыгар саһаллар. Бэйэм саһаммын Гамманы көрүөхпүн баһарбытым да, биһиги икки ыккардыбытыгар туох да иитэ-саһата биллибэт уп-уһуун муоста тутуллубутун курдуга, ону туоруохпар диэри тулалыыр дьоммун барыларын туора анныталых айылаах. Суох, Гамманы көрөр да, көрсөр да кыабым суоҕа. Миигин уоскутаары буолуо, доһор буолар сиэринэн доһотторум күүлэйдии ынгыраллара, киинэбэ, көннөрү ырыа истэ...

Арай Андрей: "Гамматтан кэллим, барыха, пивката иһиэх..." – диэбитигэр хамаһаттык сөбүлэстим. Ол барнай стойкаҕа туран эттэ Андрей:

– Биһиги доһордууларбыт буолбат дуо? Ол иһин да буолуо, иккиэн биир кыһы сөбүлүү көрдөхпүт. Эн да кимиэхэ да кэпсээбэт этин, мин да кимиэхэ да эппэтэбим. Оттон эн, миигиттэн сытыы-хотуу буолангың, миигиттэн быһа түһэн кинилиин билсиспитин, чугаһыспыккыт, сылдыбыккыт. Миэхэ ыарахан этэ. Ол эрэри, дьоллоох буоллаххытына, дьоллоох эрэ буолун диэн харахпын быһа симэrim... Оттон ыар санаабын өр тута сылдыар кыабым суох буолан, баар тапталым тылын барытын холбоон, Гаммаҕа билинии суругун ыппытым. Арай Гамма бэйэтэ хоруй суруйбута: "Тапталбын быһаарына иликпин", – диэн... Эн да күнүүһүтүн хаана оонньоон, Гамманы дьоллоохтуоһар буолуох эрэйдиир

курдугун, эрэйдиир этинг, мин харахпар оннук көстөрө, эн эрэ тапталгынан хайдах сылдыяххытый, сатаммат диэммин Гамманы былдыаан ыларга соруммутум...

Сир уорҕатыгар тимирдэн баран, аны тиййэн кэлэн сыппах быһаҕынан сүрэхпин тиниктиирин тулуйумуна сутуругум көтөҕүллэн тахсыбыта да санганы хам баттыы Андрей диэки түспүтэ. Чөкөччү хомуллан сытынан кэбиспит Андрейга: "Дьоллоох буол!" – эрэ диэбитим. Тыл уонна тахсыбатаҕа. Санаабар, бырастыы гыммытым. Бэйэм эрэ умнуохпун наада этэ. Умуннум да быһыылааҕа...

Сыл-хонук ааһан испитэ. Билигин да ааһа турар. Ол эрээри ол сылдыбыт эдэр кэмнэрин быыл буолан суураллан куйаарга көппөтөхтөрө чуолкай, өйбөр тутаммын, туох эрэ ыарахан хаппахтаах холбукаҕа угуллубутун курдук, кистии-саба санаталаан эрэ ыларым. Доҕотторум – бааллар. Кэм-кэм Андрейы да кытта, урукку үөлэннээхтэрбин да кытта сибээспин бүтүн бэйэтин быспакка билсэ турабыт. Ол тухары Андрейдаах Гамма олохторун иһиттэҕим дии, сатамматахтара, оҕоломмут буолуохтаахтар да, сатаппаккалар арахсыбыт сурахтаахтара. Мин туора дьон сонунун курдук истэн эрэ кэбиспит курдугум да, урукку бааһым онно хоннон, тоҕо эрэ ис-испиттэн үөрбүтүм эрэ: "Арахсыбыттара ордук. Чугас доҕоругар таннараар саҕа куһаҕан суоҕа буолуохтаах", – диirim. Ол онтон эмиэ бэйэбин кэрбинэrim: "Акаары, тоҕо иннэ дии саныыгын! Дьон олоҕор бэйэн ороһор сүр куһаҕан киһи эбиппин буолбаат!". Сол да умна

иликпин диэн кэрбэнэ-кэрбэнэ умна сатыыр аакка барарым.

Үлэбитинэн куоракка командировкалаатылар. Кэргэнэ суох буолан тэрилтэбит кэрийэрдээх дьыалатыгар ордук мин сылдыабын быһыылаах, уоннаабылар дьиэттэн-уоттан, хаһа-айыстыбаттан тутулар курдуктара. Төһө да куоракка дьон-нордооһум иһин, соҕотох олорорго үөрэммит киһи олус мэх-эйдэтэр буоламмын гостиницалары булааччыбын.

Дьыала быһаарсыахтаах сириг таһыгар гостиница аһыл-лыбытын истэммин онно тийдим. Көрүдүөргэ биир кыыс наушникка ырыа истэ-истэ муостаны сото сылдыар. Хааман иһэрим тухары ойоһоһуттан эрэ көрөбүн, эмиэ күлэ-үөрэ мичээрдиирэ, ыллаһар кэриэтэ уоһун хамсатара Гамманы сана-натта, эмиэ харахпын араарбакка чугаһаан истим. Балачча чугаһаабытым, тас дьүһүнэ халыс да халбырыйбатах, мөс-сүөнэ да төрүт уларыыбатах Гамма чоһулуччу көрөн кэби-стэ. Эдэр сааһым саһа сылдыбыт иэйиилэрэ быгыахча буол-лан, кытара да сыстым быһыылаах, долгуйуубуттан.

– Дорообуо! Хас сыл, хас үйэ! Көрсүбэтэхпит ырааппы-тыыын... – сангарар манерата биллэ куоратымсыйбыт эрээри сол да бэтиэхэлээх, көрүөдүөстээх сангатын иһиттим.

– Оо! Гамма... Хайа... – соһуйан хаалан тылбыттан матан турдум.

– Дьэ бу, Гаммабын. Биллинг дии, хата. Эйигин киһини билбэт улахан тойон буолбут диэбиттэрэ, дьэ кэпсээ, үлэ-хамнас, сонун-нуомас... – дьэ бу сибилигин көрүдүөр орто-тугар суруналыыс курдук сананан, швабралаах эрэ да буол-

лар, күнү да быһа истэн туруох айылаах бэлэм мичийэн кэ-
бистэ.

– Оттон... Барыта кэминэн... Кэпсээтэххэ бүгүн-сарсын
бүппэт буоллаҕа кэпсээним...

– Ээ, бээ даҕаны, бассаап баар диэбиттэрэ ээ, төлөппүөн-
нээҕин буолаарай? Нүөмэргин хаалларыый, ханна да сырыт-
таргын сибээстэһиэхпит буоллаҕа, – диэбитэ аны Гамма, чач-
чы көрүдүөр ортото сэлэхэ турдахпытый, куоттара иликкэ
нүөмэрин ылан хаалыахха диэбиттэй.

"Дэ, мантан иннэ билсэр буолуохпут..." диэбит бастагы
сангатын санаан кэлбитим. Эс, ама, хоһуттан билсигэн бары-
ахпыт дуо? Туох буолан Гамма киһинэн интэриэһиргээтин?
Эмиэ эдэр сүрэхим ыйытыктара эмэннэйбит сааспын буу-
лаабыттара.

Киэһэтин, үлэ дьыалата, түбүгэ эрдэ бүтэн, гостиницаҕа
хааллан хаалыахпын саараан, тугу гыммыт киһи дии сылды-
ан, Гамманы саныы биэрбитим. "Ханна эмэ да, остолобуойга
бииргэ сэлэхэ таарыйа чэй иһиэх эрэ", – диэбитим. "Ээ бэрт,
үөрүүнү кытта", – диэтэ антах чуопчаарбыт куолас. "Суох!
Уруккуну тугу да хостообоппут!" – диэн бэйэм дууһабын би-
рикээстиибин да, ону истиэ баара дуо, сүрэхим уһуктан нь-
үөлүйэ тэбэр курдуга...

"Чэ, кэпсээ..." – диибин, үс араас бүлүүдэ үлүгэрин ин-
нибэр уурунан сиэх айылаах онгостон олорон. Урут мин би-
лэр позитивнай көрүүлээх оптимист кыһым оптимист дь-
ахтар эрэ буолбут – кини кэпсиирэ эчи үчүгэйдик, оннооҕор

үөрэжин ситэри үөрэммэтэбэ, оџонньорун кытта арахсыбы-
та, оџотун соџотох иитэрэ, буолар-буолбат үс үлэбэ сүүрэ
сылдьан үлэлиирэ киниэхэ барыта туһалааџа олоџу сыаналы-
ырын туоһулуура. "Киэхэ аайы, сылайдарбын да, эһиннэр-
бин да, уолбун сүүһүттэн сыллаан ыллахпына, толору дьол-
лоохтук сананабын..." – диирэ.

Миигинниин эрдэбинэ, уураһа турдабына, "мин саџа то-
лору дьоллоох суох..." диирэ бу иһиллэргэ дылы гынна, уон-
на ол дии туран тоџо Андрейга "тапталбын быһаарына илик-
пин" диэн суруйбутай, албыннаабыта ээ миигин. Оттон би-
лигин? Бэйэтин албыннанар дуо? "Сымыйалаама!" – диэн
сирэйгэ анньар быдьар тылбынан хаста да сангарталыхпын
баџарбытым да, оттомурбут уохпар туттунан, сөбүлэхэрдии
ымманыа-ымманыа аһылыкпын ыйыста олорбутум.

Кэпсэтэрбит миэхэ тийдэ. Кэмниэ-кэнэџэс. Үлэлии сыл-
дьабын, кэргэннэнэ иликпин, бээ, тохтоорууй, түөрт уоммут
да буола илик дии, өссө да сэнэхпин.

Кэпсиirim тухары ууллубут нарын харахтара таптыыр-
дыы көрөр курдуктара, аахайбат буола сатыырым да, магнит-
ты тардан ыла тураллара. "Уруккун курдуккун. Сол да бэй-
эџиттэн үрдүгү ойор эрэлгин ыһыкта иликкин, сыал-сорук
бөџөтө..." диэн кэбиспитигэр: "Суох, оттон, ситиһэрбин син
ситистим ини..." – диэн, эдэр кэмнэрбиттэн түспэтийбит си-
эринэн эппиэттэн куотунабын.

Бириэмэ да ыраатарыгар барбыта, остуол да аһылыга
бүппүтэ, туохтан эрэ ыксаабыт санаабар, кэпсэтиибитин

түмүктээн кэбиспиппит. "Ситэри сэлэспэтибит дии... Чэ хаһан эмэ..." – диэн эмиэ эрэннэриини биллибэт куйаар кэрдийһигэр бырахпыппыт.

Куоракка сүгүн сылдыам дуо, үс сүүс тыһыынча киһи бу куоракка батан олорор дииллэр даҕаны, биир эрэ киһи бу куоракка баар курдуга. Ханна да сырыттарбын, кинилиин чэйдээбит остолобуойум аана угуйара, сүрэҕим аттыгар сылдыар төлөппүөнүм күөттэнэрэ. Куоракка хонуох бүтэһик күммэр, аны бириэмэ төһө да ыгымын иһин, бэйэм ис санаабыттан Гаммалыын чэйдиехпин баҕарбытым. Кинитэ суох олоҕу олорорго үөрэммитим диэрибин. Тоҕо ону этиэхтээхпин сүрэҕим эрэ бэйэтэ билэр. Баҕар, эдэр сылдыан сиргэ тэпсиллибитин иэстэһиитэ буолуо. Кэпсэтиибит, ол эрэри, Андрейдан саҕаламмыта...

– Оо, олохпун төнүннэрэрим буоллар! Бу курдук тойон кэргэнэ буолан олоруох эбиппин! – диэтэ Гамма бэрт чэпчэкитик санаатыгар күлэн ылар.

– Буолуо. Ол эрэри сүрэх талбытын олох төннөрбөт эрдээгэ... Син биир Андрейга барыан эбитэ буолуо.

– Тоҕо? Мин иккиэннитин сөбүлүүр этим. Эн куттаан, кыһыран, күнүүлээн тахсарын дии...

– Эс! Чэ, билбэтиим, – тапталым күүһүгэр, баҕар, чахчы, тугу да бэлиэтии көрбөтөбүм буолуо.

– Куттанар этим эйигиттэн. Элбэҕи эрэннэрэр, сүүрүүлээх-көтүүлээх киһи кэннигэр күлүк буолан хаалыам диэн куттанарым...

Эппит тыллара миигин өр устуупарга олордубуттара. Төт-төрүтүн, күлүк буолан мин хаалан хаалбытым буолбатах дуо? Туох баар инники эрэлбин быһа сотон, баҕа санааларбын киэр кыйдаан, үөрөхпин эрэ бүтэрэ охсубут киһи диэн, бүтэрээт да дойдубар төннүбэттии үлэлии күрэммитим. Билигин даҕаны таптал диэни умнан, олох сыалын үлэҕэ эрэ көрөн олордоҕум бу дии.

– Чэ, билбэтиим, Гамма... Былыргыны былыт саппыта. Эйиэхэ этээри гыммытым ээ. Баҕар, тоҕо кэргэнэ суох баҕайыный диэн чүөчэ сиэринэн ырынгалаан көрбүтүн буолуо. Ону эн сатамматах тапталтан диэн бэйэҕин буруйданыма, эмиэ да буоларын курдук уоскута сатаама. Көстөр, көстөр – киһини аһыммытты көрөбүн. Эр киһи быһыытынан ыырданмыт киһибин, бэйэм талымас-элэмэс буолан бу маннык олохтоохпун, – сымыйалыахтаахпын дууһам тулуйар, эрээри, сүрэхтим тулуйумуна туура көтөн тахсыах курдук. – Урут да бырастыы гыммытым, билигин да кыһаммаппын, биһиги туспа-туора дьон буолбуппут ыраатта буолбаат...

Гамма хараҕа кытаран уута тахсыахча кыараабыта.

– Мин... баҕар... барытын тулуйар аналым буоллаҕа... Бил, ол эрэри! Андрей арыгы истэҕин аайы эйиэхэ күнүүлээн таһыйара!

– Арахсыбыккыт да сөп эбит... Бырастыы гын, өр сылларга илдьэ сылдыбыт ыар санаабын эттим, эйиэхэ кыһыырбаппын, толору дьоллоохпун диэбитинг дии, салгыы дьоллоохтук олоруоххун баҕарабын!

– Дьоллонуохпун баҕарар буоллаххына, билсэ туруох... – туох эрэ киэн куйаартан эрэл кыымын булан ылыам диэбит-тии ыйытара.

– Суох, Гамма, билсимэ, нүөмэрбин соттор. Оспут бааһы кымаахтаама.

Иэс кэриэспин толордум эрээри, чэпчээбэтим. Төт-төрүтүн өссө ытыах курдукпун. Чэ, ити бүгүн эрэ. Сүрэх уоскуйуо, кэм-кэрдии үтүөрдүө. Гамма да миигин умнар ини.

Гамма – эн өйдөбүннүккүн. Эн эдэр сааһым нарын, истинг тапталын бэлиэтэ таба муоһунан онгоһуллубут статуэтката, остуоруйа фарфоровай куукулата буолан, мин олохпор миэстэ булан ууруллубутун...

Дьол

Ити паромҥа этэ. Күһүн. Туманнаах, сарсыардаанҥы чуумпу өрүс нууралын долгута паром бастакы сырыытын Сунтаартан Устьеҕа туораан иһэрэ.

Устье кытылыгар тиксибитэ, трап түспүтэ. Нүөмэрдэрэ үдүк-бадык көстөр, кыһыл эрэ уоттара унаарар массыыналар кыратык хаһыытаан, чуумпутук орулаан үөһээ дабайа турдулар.

Биир киһи Устье үрдүттэн түһэн, туманҥа буруо эбэн табах уобуулаах паромҥа киирэн туруммута. Туох да көстүбэт эрээри, кини ырааҕы тобулу көрөн турар курдуга. Бадараан буолбут хара бачыынката сарсыардааны тон буору тобуйбатаҕа чоххы, ол аата кини бэйэтин көрүммэтэҕэ ырааппыт, бадаҕа. Онто да суох бэйэтигэр барсыбат, клоун иилиниэн сөптөөх танһын кэтэ сылдьара ону туоһулуура.

Чоххы, сатамматах көстүү. Клоун, туман, паром. Ол эрээри кини клоун буолбатах этэ дии. Нэдиэлэ анараа өттүгэр кини Сунтаарга арыый киһи курдук мосуоннанан олоҕута.

Ира. Кини олоҕо – таптыыр кыһа Ира диэн талба талааннаах, мэлдьи үөрэ-көтө сылдьар, үчүгэй эрэ өрүттэрдээх кэрэ аҥаардартан биирдэстэрэ. Билигин ити туһунан санаалар бу туман быһыыгар былдьаһа куоттулар, сүттүлэр. Эбиитин уол Ира туһунан саныыр кыаҕа суох. Бэҕэһээ аҕай кини

киһини алҕас кырбаан кэбиһэн, хайдах буолбут киһи диэн улахан толкуйга түһэ сылдьар. Ол киһитэ балыыһаҕа киирбитэ, сураҕа, билигин ыарахан туруктаах сытар үһү. Кини бүгүн ол киһини баран көрсүөн баҕарар. Уонна тугу гыммыт киһи, Сунтаарга уонна тугу да гынарым суох. Ама, Ираҕа бара сылдыа диэтэххит дуу? Суох ини.

Ити курдук санаата хойуоста турдаҕына Устьеттан чуум-путук иһиирэн иномарка массыына ойутан киирбитэ. Уол соһуйан эмискэччи туораатааҕа буолан өрүскэ кэннинэн тиэрэ түһэ сыста. Иномарка түннүгүн аһан дьиикэй сирэйдэ-эх дьиибэ уолаттар кинини одууласпыттара. Доргуйа тыаһы сылдьар ырыаларын кытта табах буруота оргуйан тахсыбыта. Кэнники ааны аһан билэр киһитэ, урукку биир кылааһынньыга Киэсик тахсан кэлбитэ. Куоканы көрөөт билбит быһыылаах, илиитин өрө тутан айхаллыы көрсүбүтэ. Куустуһа түһээт, көхсүлэрин тапсайсыспыттара.

Киэсик кэпсээнэ элбэх буолан биэрдэ. Били оскуола эрдэ-хтэриттэн эрийсибит Оксана диэн кыһын кытта холбоһон олоҕбуттара иккис сылыгар барбыт үһү, онто иккис оҕотун төрөөрү роддомҥа киирбит, уонна бу бэҕэһээ киэһэ уол оҕону төрөппүт. Бэрт буолбатах дуо? Бэрт эрэ диэнинэн мунурдаммат, дьол, дьол буоллаҕа. Оо, дьэ Киэсик, дьоллоох да киһигин, оттон мин... Улаханы кэпсиэҕи баҕарыллыбат эрээри, бэҕэһээ кыһырбычча биир билбэт киһибин охсуолан кэбиһэн балыыһаҕа киллэрбиппин. Онтукабын кэпсэтээри бу тахсан истэҕим. Милииссийэҕэ үнсүбэт ини, туох эмэ

диэн ааттаһан көрүллүө. Онтон, этэр буоллабына эттин ээ. Билигин миэхэ ол улахан оруолу оонньообот буолла, хаайы-ыга да сытан тахсыллыа, туома, ханна да барар сир суох. Суолум ол эрэ буолахтаатаҕа.

«Бу да киһи сангарар тылын тоҕо быдьарай? Ама, киһини оҕустабын аайы оннук ыраах сири була охсубатын буолуо ээ, үчүгэй өттүн санаа. Баран, хата, ол, үчүгэйдик кэпсэт. Миигин дьоллоох диир буоллаххына, мин дьолбуттан бэрсичхипин сөп. Ыл, унга илиибин икки илиигинэн дорооболоһордуу ыга тут. Оччоҕуна мин дьолбуттан добуоччаны бэриһиннэриэбин. Хайа-а, бу тоҕо күллүн? Оонньоута суох этэбин, олус туһалыаҕа. Мин эмиэ эн курдук икки сыл анараа өттүгэр «дьоло суохпун» диэн ытамныйа сырыттаппына, биир дьоллоох киһи мин эппитим курдук тылланан дорооболоһон ааспытын кэннэ Оксана миигин бэйэтэ сырсан барбыта. Ол дьол буолбатах дуо?».

Куока кырбаабыт киһитин буолбакка Иратын саныы түспүтэ. Баай ыал кыыһа ама кинини сырса сылдьан таптаатаҕай? Онтон салгыы, чаччы ити кэпсиир дьолун ыллабына, ол дьолун хайдах быһаарыабын өйдөөбөтө. Ол аата баай-талым олох, сурабыры-аатыры эбэтэр таптал, дьиз-уот тэриниитэ дуу? Ол кэмнэ тийдэбинэ дьоллоохпун диэн кэннибин эргиллэн көрүөм дуо? Эбэтэр дьолу була илик аатыран өссө байаары, аатыраары куһаҕан суолланан хааларым дуу? Киэсик тугу эрэ булкуйар. Чэ, буоллун, баҕар, кини курдук икки сылынан дьоллоохпун диэн сананам дии...

Куока добуочча элбэх сөкүүндэ туттунна, онтон бэлэм турар илиини икки ытыһынан ыга кууста. Киэсик унга илиитин биэс тарбаҕыттан, сырдык чабылыһа сылдыар сырдык уот сүүрээнэ Куока илиитин устун сыҕарыйан түөһүгэр түһэн инмит курдуга. Тыын былдьаһар курдук ылынарыылаахтык өрө тыыммыта. Сибиэһэй салгын тынгатыгар киирэн, орубуна хап-хара дьиэҕэ улахан түннүгү аспыт курдук сырдыы түспүтэ, ырааһыра быһыытыйбыта. Өрө тыынарын сөбүлээн, доҕорун кытта кэпсэтэ барбакка киэр хайыһан, өрүс диэки сирэйдэнэн туран халлаанга көтүөх курдук туттан турбута.

Паром кинини өр туруорбатаҕа, былыр үйэҕэ Сунтаар кытылын булан трабын түһэрбит этэ. Оннооҕор доҕоро Киэсик массыынатыгар көстүбэккэ киирэн паромтан тахсан эрэллэрэ. Роддом икки балыһа икки чугасыһаллар, аараанга диэри барсыам дии санаабыта, көрдөрөн туран куоттаһара ити. «Чэ, буоллун даҕаны, ол оннугар дьоллоох буолабым», – дии-дии кыһыйбыт санаатын хам баттыы табах уматтан тахсан бара турбута. Ол курдук туман кини табаҕын буруотун сырсан ойуурга киирэн суураллан хаалбыта, күммүт чабылыччы тыган Сунтаарга биир үтүө күһүҥнү күн үүммүтэ.

Куока былыр үйэҕэ дьиэтигэр кэлбит, хоһугар киирэн упулахан сиэркилэтин иннигэр олорон бэйэтин дууһатын кытта кэпсэтэр.

Туораттан көрдөххө, туох иирээкитэй диэххит. Ол эрэри, бэйэҕит да санааҕыт буккуллар кэмигэр тугу гыныаххытын билбэккэ, син биир кыайан эппиэттээбэт боппуруоскутун бэйэҕитин көрүнэр сиэркилэҕититтэн ыйытыаххыт турдаҕа. Ону дууһаны кытта кэпсэтии дэнэр. Ол эрэн бүтүн Куокаҕа хоруй суох. Кини хараҕа аһыллан кэлэн тугу да кэпсиэн баҕарбат, оннук айылаах уларыыы сирэй-харах да өттүгэр бэлиэтэммэт.

Куока устуулун эргитэн остуолун диэки хайыста, остуол үрдүгэр турар фоторамкаҕа баар Ира хаартыскатын ылан одуулуу, көрө, имэрийэ олордо.

Кини убайын батыһан Сунтаарга үлэлии киирбитэ. Убайын хотуна, аатырбыт-сураҕырбыт «Никитична – железная леди» диир чүөчэлэрэ, Куоканы көрөн үчүгэй кулут буолсу диэн үлэҕэ ылбыта. Чахчы, Куока чаҕар курдук үлэлэ-эбитэ. Үлэтэ үтүө түмүктээҕин иһин Куоканы үлэ үрдүк дуоһунаһыгар чугаһатан испитэ. Никитична биир устудьуон кыыстаах этэ. Ол кыыһа практикатыгар кэлбитигэр Москубаҕа командировкаҕа Куокалыын иккиэннэрин эрэ ыппыта. Бэйэлэрин иһигэр Ирина Августиновна, Николай Степанович дэһэ сылдыар дьон Москубаҕа тийиэн, эн-мин дэсиһэн, Ира, Ируля, Коля-Куокус буолсан хаалбыттара. Биллэр дьыала – романтика. Ханнык эрэ дуогабардаһахтаах киһилэрэ кэлиэхтээҕин кэтэһэн үс күн таах Москубаны кэрийбиттэрэ. Ону дьоллоох кэмнэр этэ диэби, чахчы оннук этэ, харчы баар буоллаҕына, дьол илэ бэйэтинэн кэлэрэ, оттон

таптал, хомойуох иһин, эмиэ.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.